

Institutionen för lingvistik
Stockholms universitet

Uppmärksamhetsskapande strategier i barns teckenspråk

Ingela Holmström

D-uppsats i Teckenspråk
10 poäng, VT 2003

Handledare: Brita Bergman

INLEDNING	3
TIDIGARE FORSKNING	3
Strategier i talade språk	4
Strategier i teckenspråk mellan vuxna	4
Strategier i teckenspråk då det gäller barn	6
MATERIAL OCH METOD	9
UPPMÄRKSAMHETSSKAPANDE SIGNALER	12
Ömsesidig ögonkontakt	12
Språkliga signaler	14
Handlingar	18
Uppmärksamhetsväckare	20
VAL AV STRATEGIER MED AVSEENDE PÅ MOTTAGARE	27
Då mottagarna är vuxna	27
Då mottagarna är andra barn	29
STRATEGIER FÖR ATT SKAPA UPPMÄRKSAMHET	30
Situationer där barnen lyckas direkt	30
Situation där pekning används	30
Situation där viftning används	31
Situation där beröring används	32
Situation där ruckning används	33
Situationer där barnen stöter på hinder	33
Försök som avslutas efter ruckning	34
Försök som avslutas med beröring eller handling	39
Situationer där barnen ger upp	42
DISKUSSION	45
SAMMANFATTNING	49
REFERENSER	50

Inledning

För att barn ska utveckla ett teckenspråk måste interaktion ske med andra teckenspråksanvändare. Just det språkliga samspelet är alltså mycket viktigt och detta innebär att både vuxna och barn måste ta initiativ till sådant. Teckenspråket är ett visuellt språk och är därför beroende av att deltagarna kan se varandra. För att barn ska få teckenspråklig input krävs därför att de via synen får sådan. Vilka strategier använder sig då barn av för att språkliga samspel ska kunna påbörjas? Hur skapar de uppmärksamhet nog från de vuxna och från andra barn för att en interaktion ska kunna ta sin början?

Syftet med denna uppsats är att undersöka barns uppmärksamhetsskapande strategier. Jag ska titta på vilka signaler barn använder sig av för att påkalla uppmärksamhet från den tilltänkta mottagaren¹ och undersöka om det finns något mönster i hur dessa signaler förekommer. Jag ska också undersöka om barn använder sig av olikartade strategier beroende på om mottagaren är en vuxen eller ett annat barn och slutligen ska jag titta på hur barnen går till väga för att lyckas i sina försök att få uppmärksamhet för att ett språkligt samspel ska kunna ta sin början.²

Tidigare forskning

Om man vill vara deltagare i en dialog så krävs att man har förmåga ”att initiera, skapa sammanhang och anpassa sig till ett speciellt turordningssystem” (Jørgensen, 1995:121). Ett samtal är alltså inte något så enkelt som att man bara börjar prata, fortsätter prata och sedan slutar prata. Det finns underförstådda regler för hur samtal ska gå till och många språkforskare världen över har undersökt dessa. För att ett barn ska kunna delta i samtal måste de alltså lära sig såväl fonologiska, lexikala och grammatiska strukturer som mönster för hur man inleder och avslutar ett samtal och principer för turtagning och återkoppling. Till barnets språkutveckling hör dessutom att lära sig mönster för hur man frågar, övertygar, berättar historier, argumenterar o.s.v. (Strömqvist, 1984:122). Något som man dock inte verkar fundera så mycket över är hur en sändare **förvarnar** en tänkt mottagare om att något språkligt kommer att ske strax därpå. Vad sker egentligen precis **innan** det ”riktiga” samtalet kommer igång? Språkforskare som faktiskt tagit upp detta har använt olika termer, bl.a. förekommer *uppmärksamhetsskapande strategier*, *varsel* och *initiativ*. Jørgensen (1995) förklarar att det att ta initiativ innebär ”att skapa uppmärksamhet och att rikta uppmärksamheten mot något” (s. 121).

Talade språk och teckenspråk skiljer sig åt i hur man skapar uppmärksamhet i samtal då man i talade språk helt sonika kan ta ordet genom att börja prata (även om man inte alltid gör enbart så), medan man i teckenspråk inte på detta sätt kan **ta** ordet utan istället måste **få** det (Wickman, 1994). Teckenspråket är ett visuellt språk som uppfattas via synen, varför sändaren måste ha ögonkontakt med mottagaren för att språket ska gå fram (se vidare Baker, 1977:221). Uppmärksamhetsskapande strategier är därför mycket viktiga i all teckenspråkskommunikation. Jag kommer att ta upp ögonkontakten mer utförligt nedan, både i samband med litteraturoversikten och i min analys.

¹ I uppsatsen används ibland ”den tilltänkta mottagaren” och ibland bara ”mottagaren”. Det handlar i båda fallen om den person som man försöker få uppmärksamhet från.

² Jag vill rikta ett stort tack till min handledare Brita Bergman för hennes värdefulla synpunkter och råd under arbetet med uppsatsen.

Strategier i talade språk

I forskningen kring talade språk tycks det som att man inte mer ingående behandlat det som sker precis innan en interaktion börjar. Istället finns mycket mer forskning kring turtagning i olika språk (se t.ex. Anward, 1983). Det som man trots allt kan finna är i många fall endast en helt kortfattad förklaring att något sker innan det riktiga samtalet tar sin början. Till exempel skriver Linell och Gustavsson (1987:147 ff.) att det finns åtgärder som kan användas för att förbereda mottagaren på att man vill ta upp ett nytt ämne eller börja ett nytt delspel. De nämner att man kan använda repliker som "Får jag fråga en sak?" och egennamn som "Anna!". De säger också att man i formella sammanhang kan begära att få ordet. Linell och Gustavsson menar att talaren här enbart ber om tillstånd att få säga något, och replikerna tillför inte själva samtalet något nytt. Dessa kallar de för *förberedande initiativ* eller *varsel*, för att skilja dem från *friska initiativ* som är sådana som styr samtalet i olika riktningar (de innebär att man t.ex. inför ett speciellt samtalsämne).

En annan forskare som nämner att något sker innan själva interaktionen är Nilsson (1989), som skriver att när man vill påbörja ett samtal så krävs det att den som vill säga något fångar den tilltänkta mottagarens uppmärksamhet. Hur man går till väga för att fånga uppmärksamheten vidareutvecklar dock inte Nilsson, utan förklarar istället att man efter att ha fått uppmärksamheten ska klara att gå vidare till själva talandet och att man sedan måste veta hur man turas om att prata och hur man avslutar samtalet. Om man bara börjar eller slutar prata så skapar man förvirring, irritation och missförstånd menar han (s. 67).

Redan i det preverbala stadiet använder små barn sig av uppmärksamhetsskapande strategier i form av skrik. När de sedan blir större utvecklar de detta skrik till att utgöras av gester och vokalisationer av olika slag. De uppmärksamhetsskapande strategierna kan vara både verbala och icke-verbala, och barnen lär sig med stigande ålder och ökad kommunikativ kompetens att använda dessa allt mer. För att rikta uppmärksamheten mot ett föremål kan barnen använda sig av enkla substantiv, de kan söka ögonkontakt (ev. i kombination med vokativ), använda vokativ (speciellt då de är engagerade) eller så kan de, som är det vanligaste i början, peka (Jørgensen, 1995:121 ff.).

Med tanke på det som tagits upp ovan tycks det som att det som sker precis innan själva interaktionen inte hittills i större omfattning beskrivits i forskningen kring talade språk.

Strategier i teckenspråk mellan vuxna

Som nämnts ovan är det i teckenspråk just ögonkontakten som är det som avgör om ett samtal ska kunna ta sin början. Utan ögonkontakt från en tänkt mottagare kan sändaren inte påbörja sin teckenproduktion eftersom det skulle bli detsamma som att stå och "prata för sig själv". Flera teckenspråksforskare har påpekat vikten av att man i dialoger på teckenspråk måste få ögonkontakt med mottagaren, bl.a. Wickman (1994) i Sverige och Baker (1977) i USA.

När man vill undersöka hur samtal påbörjas i teckenspråk mellan vuxna kan man hitta detta i forskningen kring hur **turtagning** går till. I Sverige är det framför allt Wickman (1994) som studerat turtagning i teckenspråket. Hon koncentrerar sig i sin undersökning på en grupp vuxna i samtal kring ett matbord på en restaurang. Huvudsyftet med Wickmans undersökning

är att få fram om man i teckenspråk måste få ordet för att man ska kunna yttra sig, något som hon sedan fastställer. I undersökningen visar Wickman även vilka olika sätt de vuxna i hennes material använder sig av då de vill få uppmärksamhet från den tilltalade i gruppen. Hon har upptäckt fem olika signaler:

- a. Beröring av någons arm/hand/axel
- b. Yttrarens hand synlig i den tilltalades synfält
- c. Om avstånd [sic!] för beröring är för stort använder man sig av, i neutralt läge, flata handen, röres i linjär bana vänster-höger d.v.s. sidledes, upprepade gånger. Även ett annat tecken förekommer i materialet, i neutralt läge, pekfinger, attitydriktning rakt fram, attitydvridning neråt, pekfingrets mellersta knoge böjes upprepade antal gånger.
- d. Enbart ögonkontakt
- e. Lätt dunkande med handen i bordet förekommer i sista hand. (Wickman, 1994:3)

Wickman förklarar inte dessa signaler närmare och det framgår inte av texten om punkterna i sig även är en rangordning efter hur vanliga signalerna är eller inte. Endast den sista punkten visar rangordning: att lätt dunkande i bordet är något som sker i sista hand. Det Wickman tar upp här handlar just om det som sker precis innan ett samtal kan ta sin början. Hon nämner sedan dessutom att om man trots försöken misslyckas att få den tilltalades ögonkontakt så kan man använda sig av en turförmedlare, som är en person som tar rollen att förmedla turen till den tilltalade för sändarens räkning (s.3).

En annan svensk forskare som nämnt att man i teckenspråk använder sig av speciella signaler för att påkalla uppmärksamhet är Mesch (1998), som i sin doktorsavhandling om dövblindas samtal på teckenspråk i ett stycke nämner de samtalsreglerande signaler som finns. Hon presenterar dock ingen egen undersökning kring dessa signaler, utan tar hjälp av tidigare forskning för att visa hur det kan gå till.

I utländsk forskning kan man också finna information kring hur uppmärksamhet skapas i teckenspråk om man söker i forskning kring turtagning. Exempel på detta ger Baker (1977), som utgår från forskning kring det turtagningssystem som Duncan (1973) utformat och de samtalsreglerande signaler som Wiener och Devoe (1974) har urskilt. Baker visar att det finns signaler som reglerar initiering, fortsättning, byte och avslutning i samtal. De signaler som reglerar initiering presenterar hon på följande sätt:

1. Speaker – initiates turn by
 - a. Raising and extending hand(s) out of rest position
 - b. Followed by an optimal indexing, touching, or waving a hand in front of addressee to get his/her attention
 - c. Optional head/postural lean forward, toward addressee
 - d. Usually –GAZE when beginning a statement (after first making sure of addressee's attention)
 - e. Usually +Gaze when asking a question
2. Addressee – signals that speaker may initiate a turn by
 - a. +Gaze
 - b. Maintaining own inactivity – i.e., not signing (Baker, 1977:218)

Baker koncentrerar sig här alltså inte på enbart de signaler som påkallar uppmärksamhet, utan hon tittar på hur en hel tur påbörjas och tar även med det som sker precis innan och efter dessa signaler (före och efter 1. b).

För min uppsats är det främst punkten 1. b. ovan som är intressant. Baker tar upp denna punkt lite mer utförligt lite längre fram i sin text. Hon skriver då att det finns många varierande sätt att försöka få den tänkta mottagarens uppmärksamhet, bl.a. att man rör vid honom/henne, viftar med handen, eller att man använder andra kraftiga rörelser som syftar till att fånga uppmärksamheten (s. 221). Mather (1996), som studerar inledningssignaler i dövas klassrumssamtal, kallar de visuella signalerna som Baker använder för ”visual initiation regulators”. Hon nämner också att det finns taktila signaler och hänvisar då till Baer (1991) som har diskuterat olika typer av fysisk kontakt. Dessa taktila signaler är sådana som innebär beröring av olika ställen på kroppen och med olika styrka. Mather kallar sådana signaler för ”tactile initiation regulators” (s.115 f.). Mather skriver vidare att hon i sin undersökning sett att handen och kroppen tydligt rörs för att uppmärksamhet ska fås och att beröring används då det inte går att få uppmärksamhet via synen.

Strategier i teckenspråk då det gäller barn

För barn, både hörande och döva, är den visuella kontakten med omgivningen av avgörande betydelse. Under deras första levnadsår är det just det visuella samspelet med omgivningen som utgör grunden för deras kommunikation. Barnet lär sig tidigt samspela med t.ex. modern med miner och gester innan de lär sig språket. För döva barn innebär det att den visuella kontakten är så dominerande i början dessutom att de har goda chanser att få en normal förspråklig utveckling eftersom de tar till sig denna kontakt på samma sätt som hörande barn. Att barnen deltar så mycket i det visuella samspelet innebär också att de av föräldrarna betraktas som vilka andra barn som helst – och dövheten kanske inte upptäcks förrän senare. När barnen sedan börjar utveckla det riktiga språket, för de döva barnen teckenspråket, bygger de vidare på det visuellt-gestuelle system de redan behärskar, medan hörande barn måste börja byta ut sitt till ett auditivt-vokativt system (Ahlgren, 1980).

Att döva barn redan från början behärskar den visuella språkkanalen innebär dock inte att de ständigt är uppmärksamma på om någon börjar teckna i deras närhet. Barnen är ofta upptagna med att utforska omgivningen, i form av t.ex. objekt eller bilder. De är också ofta djupt inne i sina lekar och är inte beredda att när som helst titta upp då någon börjar teckna i deras närhet. Flera undersökningar visar att döva mödrar är väl medvetna om vikten att påkalla barnens uppmärksamhet med hjälp av t.ex. visuella eller taktila signaler. Waxman och Spencer (1997), van den Bogaerde (1992) och Swisher (1986) skriver t.ex. att man funnit exempel på hur döva mödrar med hjälp av uppmärksamhetsskapande strategier ”tränar” de döva barnen i att skifta sin uppmärksamhet mellan objekten och modern. De visar också att barnen med stigande ålder behöver allt färre antal påkallanden av uppmärksamheten, i takt med att deras kommunikativa förmåga växer.

Det faktum att barn som lär sig teckenspråk måste utnyttja sitt visuella sinne i så hög grad medför också att barnet får en begränsning i sin språkliga input skriver Holzrichter och Meier (1999). Döva barn kan nämligen, till skillnad från hörande barn, själva välja att inte uppmärksamma språklig produktion. Detta ger dem en kontroll över den språkliga input de får och detta ställer högre krav på deras mödrar än på hörande barns mödrar. Mödrarna till de döva barnen måste mycket mer noga observera sina barns uppmärksamhet än mödrar till hörande barn. Den visuella kanalen som teckenspråket utnyttjar bidrar dock till att det är mycket lätt att observera om barnet uppfattar språket eller inte, då man ganska enkelt kan fastställa barns ögonriktning. Mödrar till hörande barn kan ju hela tiden ”intala” sig att barnen

lyssnar på dem och en observatör kan inte kontrollera om språket från modern verkligen tas in av barnet (s. 26).

Vi kan alltså förstå att kommunikationen med döva barn skiljer sig markant från kommunikationen med hörande barn och att de strategier mödrar använder för att upprätta språkligt samspel med sina barn är mycket viktiga. Hur det kan skilja sig åt skriver Lederberg och Everhart (2000) om, då de visar att mödrar till hörande respektive döva barn till en början, då barnen i deras undersökning var 22 månader gamla, inte skilde sig åt i sina försök att fånga barnens uppmärksamhet, men att de senare, då barnen var 3 år gamla, skilde sig åt genom att mödrarna till döva barn då använde signifikant fler uppmärksamhetssökande signaler.

Det finns alltså en hel del forskning kring de strategier mödrar använder sig av för att påkalla barnens uppmärksamhet men inte mycket forskning kring hur barn å sin sida gör. När det gäller undersökningar av mödrars strategier (i de flesta undersökningar är det nämligen mödrar och barn som undersöks, inte fäder och barn) återkommer mer eller mindre samma strategier i mycken litteratur, om än beskrivna och indelade på lite olika sätt.

Jag tar hjälp av Waxman och Spencers (1997) indelning av hur mödrar gör då de kommunicerar med sina barn för att sammanställa den forskning som finns kring mödrars kommunikativa strategier till döva barn. Indelningen är alltså deras men jag har utökat varje strategi med information hämtad från van den Bogaerde (1992, 2000), Maestas y Moores (1980), Koester, Karkowski och Traci (1998), Sanford Koester, Brooks och Traci (2000) och Preisler och Malmström (1991). Jag hänvisar till dessa texter för mer detaljerad beskrivning av var och ens undersökning.

Mödrars uppmärksamhetsskapande strategier:

1. Production of signs and gestures in the normal adult signing space.
2. Attention-accomodation as shown by modification in sign or gesture location to sign on the infant's body or in the infant's pre-existing line of vision.
3. Production of specific visual or tactile signals designed to redirect infants' attention (Waxman och Spencer, 1997:107 f.)

Punkt 1 ovan innebär att modern använder sig av vanligt teckenspråk i dess normala teckenrymd. Ingen speciell anpassning till barnet görs alltså här. Här kan det röra sig om att barnet redan tittar på modern och hon då börjar teckna, eller så kan hon börja teckna ändå, utan att ha kontrollerat att barnet verkligen ser. Då är hennes avsikt troligen den att barnet ska lägga märke till att språk produceras och vända sin uppmärksamhet mot henne.

I många situationer börjar ett samspel då barnet tittar bort. Det kan röra sig om att han/hon är fullt upptagen av att granska ett föremål, ett djur eller en människa. Det kan också vara så att barnet tittar i en bok, i moderns knä, eller för sig själv. Punkt 2 ovan innebär då att modern kan använda sig av vanligt teckenspråk som hon dock lokaliserar på annan plats än på tecknens normala plats. Modern kan placera tecknen intill det föremål barnet tittar på (t.ex. ett tecken som visar vad föremålet kallas) eller teckna i barnets synfält genom att flytta fram händerna innan hon tecknar. Hon kan också placera tecken på barnets egen kropp (t.ex. visa BADA med armarna runt barnet, placerade på hans/hennes mage (mitt exempel)).

Ibland behövs speciella signaler av visuell eller taktill karaktär för att helt enkelt påkalla barnets uppmärksamhet, så att ett samtal kan ta sin början (punkt 3 ovan). Detta kan gå till på så sätt att modern flyttar ett föremål, skakar det eller gör ljud/vibrationer med det. Hon kan också klappa eller peka på ett föremål för att rikta barnets uppmärksamhet ditåt. Utöver detta kan modern beröra barnet, vinka med armen eller handen i barnens synfält, flytta på barnet (t.ex. vända eller vrida kroppen eller en kroppsdel), göra vibrationer (t.ex. stampa i golvet eller banka i bordet) m.m.

van den Bogaerde (1992:305-318 och 2000) delar in de här strategierna i icke-explicita och explicita signaler istället. Då menar hon att grupp 1 ovan är icke-explicit, dvs. mödrarna gör där inget aktivt för att kalla på uppmärksamheten. Grupp 2 och 3 ovan är däremot explicita eftersom mödrarna nu gör något aktivt för att barnen ska rikta uppmärksamheten mot dem.

Hittills har främst forskning som visar hur mödrar gör då de skapar uppmärksamhet från sina döva barn tagits upp. Hur gör då barn i sin tur då de vill skapa uppmärksamhet på teckenspråk? På den frågan har jag i litteraturen inte funnit många svar. De gånger barns egna uppmärksamhetsskapande försök nämns görs det oftast mycket kortfattat och ibland nästan helt i förbifarten. Preisler och Malmström (1991) skriver t.ex. att de märkt att barnen viftar med armarna, söker kroppskontakt eller slår i bordet. Preisler (1983) nämner att hon observerat att döva barn initierar kontakt genom att röra vid partners hand, arm eller sida av kroppen. De kan också böja sig framåt mot partnern, vicka på huvudet eller använda sig av handgester, som viftning av handen framför partnern för att få hans/hennes uppmärksamhet. van den Bogaerde (2000) å sin sida i det närmaste negligerar barnens försök att initiera samtal genom att hon i sin beskrivning av icke-explicita strategier för att fånga uppmärksamheten t.ex. skriver att om sändaren är mamman och hon börjar teckna ett tecken på dess normala plats trots att barnet inte tittar på henne så är avsikten att barnet ska börja titta upp på henne då hon börjar teckna, för att han/hon ser en rörelse i luften. Om sändaren istället är barnet förutsätter van den Bogaerde och hennes medarbetare att det **inte** är barnets avsikt att mamman ska titta upp, eftersom barnet inte har en medfödd kunskap om hur man betar sig då man ger uppmärksamhet eller medvetenhet om hur turtagning går till. van den Bogaerde och hennes medarbetare tar sedan upp att det också finns situationer där mottagaren tittar på sändaren men sändaren inte ser på mottagaren men ändå börjar teckna eller tala. Om sändaren är mamman, utgår man ifrån att hon är övertygad om att barnet ser på henne och tar fasta på detta då hon producerar sitt yttrande. Om sändaren däremot är ett barn anses att barnet inte kan dra sådana slutsatser som att mamman tittar på honom/henne och att de inte tar med behovet av mammans visuella uppmärksamhet i beräkningen då de börjar teckna (s. 74 f.).

Som framgår av det som ovan sagts, finns det alltså inte mycket forskning för mig att ta fasta på då jag gör min undersökning av hur just barn gör då de försöker skapa uppmärksamhet från en mottagare.

Material och metod

I mitt arbete med att undersöka vilka strategier döva barn använder sig av för att påkalla uppmärksamhet har jag haft tillgång till två olika material som redan fanns tillgängliga på institutionen för lingvistik på Stockholms universitet. Detta material har tidigare filmats just i syfte att undersöka barns teckenspråk, och det visade sig innehålla mycket data till min uppsats.³

Det första materialet visar en dag på dövas dagis på Skeppargatan, där framför allt tre barn och en vuxen samtalar och leker. I uppsatsen refererar jag till detta material som ”dagisinspelningen” (förkortad D i transkriptionerna). Det andra materialet består av två delar som har filmats under en helg hemma hos en döv familj. Familjen består av två vuxna och två barn och med i materialet finns även tre projektanställda. I uppsatsen refererar jag till detta material som ”heldagsinspelningen, dag 1” (förkortad H1 i transkriptionerna) och ”heldagsinspelningen, dag 2” (förkortad H2 i transkriptionerna). Dessa två material utgör den allra största delen av det material jag analyserat och samtliga transkriptioner i uppsatsen kommer från dessa. Totalt utgör detta ca 5,5 timmars filmat material.

De informanter som finns med i materialet presenteras här:

Per, 2 år	(PE)
Ann-Charlotte, 2:9 år	(AC)
Maria, 2:11 år	(MA)
Sven-Erik, 3:7 år	(SE)
Oskar, 4 år	(OS)

Samtliga barn är döva och har döva föräldrar.

I materialet förekommer dessutom ett antal vuxna. En mamma, en pappa och totalt sex andra vuxna (t.ex. personal och projektanställda).

I transkriptionerna har jag av utrymmesskäl förkortat informanternas namn, och dessa förkortningar är, då det gäller barnen de som står i parenteserna ovan. Då det gäller de vuxna används mamma, pappa, besökare och vuxen. I transkriptionerna förkortas vuxen med V med nummer 1-5 efter.

Utöver de två ovannämnda banden har jag som *jämförelse- och observationsmaterial* på egen hand filmat en familj under en timme i deras hem. Föräldrarna och deras 1:3 år gamla dotter är alla döva. Jag har dessutom använt mig av ett två timmars långt material från min egen hemmiljö, där jag själv (som är döv) och mina två hörande barn, 1:7 år och 3:5 år (som är teckenspråkiga) figurerar. Dessa två material användes främst i en grovtranskription som gjordes av allt material (se nedan).

Vid insamlandet av data genomförde jag en grovtranskription av allt material (alltså även på det material som filmats i syfte att jämföra och observera). Grovtranskriptionen gick till så att

³ Ett stort tack till Inger Ahlgren på Institutionen för lingvistik på Stockholms universitet för att hon ställt detta material till förfogande för min undersökning.

jag tittade på allt material för att skapa mig en helhetsuppfattning både om materialets innehåll och av vilka signaler barnen använde sig av för att påkalla uppmärksamhet. I en tabell noterade jag varje signal jag observerade, vem som utförde den, hur den såg ut och om jag hade något speciellt att kommentera. I marginalen markerade jag särskilt intressanta sekvenser som jag senare skulle återvända till för att analysera. Grovtranskriptionen blev sedan en hjälp för mig att urskilja vilka olika signaler som fanns, till vem (t.ex. vuxen eller barn) de riktade sig, hur vanliga signalerna var och var problem fanns. Jag sammanställde sedan en lista över de signaler jag hittat och räknade sedan ut hur många gånger de förekom i materialet. Totalt hittade jag 305 förekomster av de olika signalerna i materialet.

När grovtranskriptionen avslutats påbörjade jag mina mer detaljerade transkriptioner av de utvalda sekvenserna och utgick då till en början från det transkriptionssystem som utarbetats av Bergman (1982). Tyvärr är detta system utarbetat för monologer och inte för dialoger, som ju var det intressanta för mig och de saker som finns upptagna i detta system (som t.ex. vad händerna gör och åt vilket håll ögonen är riktade) räckte inte till för mina behov. Jag utarbetade därför en egen liten transkriptionsmall med följande rader:

Person	
Ögon	
Händer	
Signal	
Signal komment	
Övrig Komment	
Person	
Ögon	
Händer	
Signal	
Signal komment	
Övrig Komment	
Person	
Ögon	
Händer	
Signal	
Signal komment	
Övrig Komment	
tid	

Transkriptionsmallen ovan är anpassad till tre deltagare eftersom jag flera gånger stötte på situationer där två personer var upptagna i ett samtal och en tredje ville komma emellan. I mina exempel senare i denna uppsats finns det ibland bara två personer upptagna, varvid den tredje personen strukits ur mallen.

Förklaringar till de rader som finns i modellen ovan:

Person	Här tas upp vilken person det rör sig om, och vad denne person sysslar med för tillfället (sitter, står, reser sig, leker o.s.v.).
Ögon	med hjälp av ord som AC, mamma, utåt och bok visas vad eller vem personen tittar på. Med hjälp av ----- visas hur länge denna ögonriktning hålls kvar.
Händer	på denna rad används några gånger stora bokstäver som visar de tecken som personen utför. Bergman och Björkstrands system följs då. När det gäller PEK har dock med streck lagts till mot vem eller vad pekningen riktar sig. Till exempel PEK-bok innebär att man pekar på en bok och PEK-OS innebär en pekning på Oskar. Det vanligaste är dock att tecknande visas med hjälp av ”tecknar” och ----- så länge detta pågår. Detta har gjorts eftersom det viktiga i analysen inte är vad personerna tecknar, utan hur de betar sig då de försöker skapa uppmärksamhet.
Signal	Här markeras med hjälp av förkortningar vilken typ av signal det är som personen använder sig av för att skapa uppmärksamhet. Förkortningarna tas upp senare i samband med att de signaler som materialet består av presenteras.
Signal komment	på denna rad finns kommentarer som t.ex. var på kroppen signalen utförs och vilken handform som använts.
Övrig komment	denna rad innefattar information som t.ex. om personen lyckas eller misslyckas, om han/hon är irriterad eller avvaktar.
tid	den tid som finns i bandens tidskod tas upp, som information till var i banden man kan finna den transkriberade situationen.

Utöver detta har symboler och siffror som * 3 använts för att visa att en signal utförs t.ex. tre gånger.

I de exempel som visas senare i uppsatsen visas inte alla rader för varje person, utan om en person bara sitter och ”lyssnar” och kommenterar något, så visas bara person, ögon och händer, medan den andra eller tredje personen har alla rader med för att han/hon försöker skapa uppmärksamhet.

Exemplen har numrerats från 1-21 med förkortningen D, H1 eller H2 inom parentes, för att visa vilket material det aktuella exemplet kommer från. Några gånger dyker samma exempel upp, med olika fokus. Det som fokus ligger på just då exemplet tas upp är **fetstilsmarkerat**. Någon gång har exemplen kallats a och b. Detta förekommer då exemplen är nästan exakt samma, men t.ex. där a endast visar två personer, medan b visar vad även den tredje personen gör i samma situation. Om ett exempel getts på ett ställe och detta exempel åter tas upp, men tillsammans med en längre fortsättning har jag istället valt att göra det till ett eget exempel.

Uppmärksamhetsskapande signaler

Under rubriken ”Tidigare forskning” presenterades vad andra forskare skrivit kring uppmärksamhetsskapande strategier i samtal. I detta avsnitt ska jag presentera de signaler av uppmärksamhetsskapande slag som jag har funnit hos barnen i mitt material.

Då barnen vill få igång ett samtal visar det på något sätt att det vill det. De använder sig då i mitt material av en rad olika uppmärksamhetsskapande signaler och jag har efter en sammanställning av dessa funnit att de kan delas in i tre kategorier. Barnen kan använda sig av:

1. Språkliga signaler
2. Handlingar
3. Uppmärksamhetsväckare

Jag ska presentera dessa kategorier mer utförligt nedan. Först ska jag dock säga något om den ömsesidiga ögonkontakten (+K).

I exemplen nedan har den aktuella typen av signal **fetstilsmarkerats** för att underlätta läsningen och fokuseringen på just den som beskrivs. I resten av uppsatsen har dessutom fetstilsmarkeringar gjorts då en signal nämns för att visa att det handlar om just en signal och att det inte är ett vanligt ord för något som sker.

Ömsesidig ögonkontakt

Som nämnts i tidigare avsnitt är ögonkontakt i all teckenspråkskommunikation något viktigt. Om deltagarna i ett samtal har ömsesidig ögonkontakt med varandra behöver inget annat göras för att man ska kunna börja teckna. Detta gäller även barnen i mitt material. Det finns många exempel på hur barnen t.ex. leker och kommer på att de vill säga något och då tittar upp, ser att den vuxne redan har ögonen på dem och då börjar barnen teckna direkt.

Den ömsesidiga ögonkontakten är något som är viktigt för att en kommunikation ska kunna fungera. Ömsesidig ögonkontakt betraktar jag därför i detta material som i princip något grundläggande, för att samtal ska kunna ske. Om barnen har ömsesidig ögonkontakt med samtalspartnern börjar vanligen kommunikationen direkt, men om barnen inte har det måste de ta till olika signaler för att få denna innan kommunikationen kan börja. Det finns dock situationer där ömsesidig ögonkontakt inte är en förutsättning för samtal, som t.ex. då barnet sitter i den vuxnes knä och de läser en saga tillsammans. Då är det istället viktigt att den som tecknar är väl medveten om att den som lyssnar faktiskt uppmärksammar det han/hon säger även om han/hon själv tittar på något annat.

I materialet förekommer många exempel på hur ögonkontakten fungerar. Barnen i materialet är ofta fullt upptagna av sina lekar och är därför inte beredda på att etablera ögonkontakt med de andra barnen direkt då dessa tittar upp, men då en vuxen sitter med i leken är den vuxne ofta mycket mer redo för detta och då är +K det enda som behövs från barnets sida för att det ska bli ömsesidig ögonkontakt. Detta, att teckna direkt då +K finns, är ett sätt att inleda ett samtal på, men räknas inte in i de uppmärksamhetsskapande signaler som barnen tar till, eftersom inget hinder finns för att kommunikationen kan ta sin början. När jag längre ner presenterar de uppmärksamhetsskapande signalerna handlar det om situationer där minst en

av två deltagare i ett samtal inte har ögonkontakt med den andra – varvid ett ”hinder” finns för kommunikationen och något bör ske för att detta ”hinder” ska övervinnas.

Sven-Erik, Ann-Charlotte och Vuxen1 sitter på golvet. Ann-Charlotte leker för sig själv med tåget, medan Sven-Erik har mer kontakt och samspel med Vuxen1. Just denna tidpunkt får Sven-Erik +K med Vuxen1. Därefter tecknar han till honom.

Ex. 1 (D)

Sven-Erik	Sitter på golv
Ögon	V1-----
Händer	tecknar-----
Signal	+K
Signal komment	Ser att han har ögonkontakt från V1 redan
Vuxen1	Sitter på golv
Ögon	SE-----
Händer	tecknar---
Övrig Kommentar	Har +K med SE
tid	00::08:50:08 00:08:55:05

Oskar sitter på soffans armstöd och pappan i soffan. Man kan se hur pappan har ögonen på Oskar och hur Oskar börjar titta på pappan och +K etableras:

Ex. 2 (H1)

Oskar	Sitter på armstöd
Ögon	pappa-----
Händer	MER TECKNA
Signal	+K
Signal komment	
Pappa	Sitter i soffan
Ögon	OS-----
Händer ⁴	(slår ut TÄNKA PEK-OS PEK-OS ROLIG DAGIS/SKOLA med händer)
Övrig Kommentar	förskola
tid	01:15:20:16 01:15:26:03

⁴ Några gånger i materialet, som i exemplet här, visas de tecken som förekommer med stora bokstäver, och i andra exempel visas det inte. Detta beror på att de tidiga transkriptioner jag gjorde tog mycket tid i anspråk eftersom jag fick använda mer tid till att tyda varje tecken, istället för att koncentrera den mesta tiden på just de signaler och strategier för att skapa uppmärksamhet barnen i materialet använde sig av. Senare transkriptioner fick därför ”tecknar-----” istället.

Språkliga signaler

Med språkliga signaler menar jag sådana som barnen tar till med hjälp av tecken i teckenspråket. Barnen vill upprätta ett samtal med en mottagare men den ömsesidiga ögonkontakten existerar inte. Detta kan bero på att den tänkta mottagaren t.ex. redan är inbegripen i samtal med någon annan eller att barnet själv leker eller tittar på någon bild eller något föremål och börjar teckna direkt utan att kontrollera om mottagaren tittar på honom/henne. De språkliga signalerna kan delas in i tre olika typer:

Försök att skapa uppmärksamhet sker genom:	Typ	Kommentarer
Tecknande	T	<p>Att försöka skapa uppmärksamhet genom tecknande innebär att den som vill påbörja ett samtal gör det genom att helt enkelt börja teckna. Kännetecknande för den här typen är att en av de två parterna inte ser på den andre, eller att båda ser åt olika håll. Med tanke på detta kan man dela in typen i tre undergrupper:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) Den som vill skapa uppmärksamhet ser inte på den tilltänkta mottagaren. Mottagaren ser heller inte på den som börjar teckna. b) Den som vill skapa uppmärksamhet ser inte på den tilltänkta mottagaren. Mottagaren ser dock på den som börjar teckna. c) Den som vill skapa uppmärksamhet ser på den tilltänkta mottagaren. Mottagaren ser dock inte på den som börjar teckna.
Upprepning	U	<p>Med upprepning menas att den som försöker skapa uppmärksamhet börjar teckna och att han/hon sedan upprepar första tecknet (eller de två första tecknen) flera gånger efter varandra. Det som skiljer denna typ från tecknande ovan är dels att det här är samma tecken som upprepas igen och igen, medan det i tecknande är vanligt tecknande som förekommer och dels att sändaren här alltid ser på den tänkta mottagaren, vilken ser bort.</p>
Pekning	P	<p>Med pekningar menas att sändaren använder pekfingerhanden och pekar på något, vanligen ett föremål. Det kan t.ex. vara en signal om att sändaren vill samtala om/fråga om det föremål som utpekas. Pekningar är en speciell grupp av tecken som kan användas både deiktiskt och anaforiskt och som har en speciell plats i teckenspråket. En enda pekning kan innebära ett helt yttrande ("Vad är det där?" eller "Hon finns där borta") och den har alltså många olika funktioner.</p>

De här tre typerna av språkliga signaler förekommer ganska sparsamt i materialet.⁵ Barnen använder sig av dem lite då och då och då oftast som ett första försök, d.v.s. barnen provar att använda dem direkt utan att göra något annat innan. Om barnen försöker starta ett samtal men inte lyckas, så använder de sig istället av uppmärksamhetsväckare (se nedan) för att tydligare markera att de vill få ordet. De här språkliga signalerna kan därför anses vara ganska omarkerade och för att lyckas förutsätter de en någorlunda beredd mottagare.

Här nedan ska jag presentera de språkliga signalerna lite mer och visa exempel från mitt material på hur de förekommer.

Tecknande (T) innebär alltså att barnet börjar teckna trots att han/hon själv och/eller mottagaren inte ser på varandra. Det är ju ofta så att vi i vårt samspel gärna lägger märke till att någon börjar säga något och då riktar vi blickarna dit. **Tecknande** kan då vara ett sätt att prova att se om mottagaren riktar blickarna mot språkproduktionen, och tillåter tecknaren att fortsätta, något som kan jämföras med hur hörande helt sonika börjar prata, utan att egentligen kunna vara säker på att den tänkta mottagaren är redo att lyssna. Det kan också vara så att den som börjar teckna tror eller känner på sig att den tänkta mottagaren redan tittar på honom/henne.

Vuxen1 och Sven-Erik sitter på golvet och leker med tågrälsen. Sven-Erik har hela tiden ögonen på rälsen, även då han tecknar. Om Vuxen1 ser på rälsen eller Sven-Erik går inte att bedöma, men det viktiga är att Sven-Erik inte kontrollerat om någon ser på honom eller inte:

Ex. 3 (D)

Sven-Erik	Sitter På golv
Ögon	räls-----
Händer	slås ut FÖRSIKTIG PEK-räls-dras slås ut---- FÄRDIG
Signal	T -----
Signal komment	tror kanske V1 ser På honom
Vuxen1	pysslar med järnvägen-----
Ögon	(SE/räls)-----
Händer	
tid	00:05:48:01

Det händer att barnen ibland rör vid den tänkta mottagaren (se nedan) och sedan direkt börjar teckna, utan att vänta på eller kontrollera att ömsesidig ögonkontakt upprättats. Detta är en kombination av två signaler för att skapa uppmärksamhet.

Upprepning (U) innebär, som ovan nämnts, att barnen börjar teckna ett eller två tecken och upprepar detta/dessa tecken igen och igen i sina försök att få mottagarens uppmärksamhet. Precis som då barnen använder **tecknande** kan man anta att de väljer **upprepning** för att de tror eller hoppas att mottagaren/mottagarna ska se att en språkproduktion har kommit igång och vända blickarna ditåt och ge ögonkontakt som tillåter barnet att fortsätta teckna. Det som

⁵ Grovtranskriptionen, som presenterats under rubriken "Material och metod", visar att av sammanlagt 305 olika försök till att påkalla uppmärksamhet från den tänkta mottagaren, så är antalet försök med T 28 st, U 18 st och P 17 st. Den här gruppen språkliga strategier står tillsammans för ungefär 21% av samtliga försök att skapa uppmärksamhet.

skiljer **upprepning** från **tecknande** är att barnen här alltid ser på den tänkta mottagaren, och det är alltså samma tecken som utförs igen och igen, medan **tecknande** innebär att man börjar teckna hela satser utan upprepning.

Ann-Charlotte har en stund stått och sett på då Sven-Erik lekt med rälsen och Vuxen1 hjälpt till en del. Till slut verkar hon tröttna på att bara vara åskådare och vill vara med. Hon börjar då teckna genom upprepning av samma tecken flera gånger:

Ex. 4 (D)

Sven-Erik	
Ögon	räls---AC-ner-----räls-----
Händer	slås ut DUKTIG slås ut
Signal	T-----
Komment	tar rälsdel, ordnar med den
Vuxen1	
Ögon	SE eller----- rälsen
Händer	
Komment	Pysslar med järnvägen----- man ser ej ögonen, svårt avgöra vem han ser på
Ann-Charlotte	står, syns lite
Ögon	V1----- el SE
Händer	VILL J-PEK-c VILL
Signal	U -----
Komment	Ögonen syns inte, går ej avgöra vem hon ser på misslyckas-----
tid	00:05:57:08

Sven-Erik	
Ögon	-----AC-----
Händer	
Vuxen1	
Ögon	----- AC-----
Händer	VILL
Ann-Charlotte	
Ögon	----- V1----- SE (?) -----
Händer	J-PEK-c VILLx3 VILL J-PEK-c VILL PEK-räls
Signal	----- B Rh
Init. komment	flat hand flat hand på V1:s på V1:s axel haka
Komment	rör sig mot V1 -----lyckas
tid	00:05:59:24

Ann-Charlotte försöker alltså igen och igen få ögonkontakt med Vuxen1 genom att upprepa samma tecken.

Pekning (P) innebär att barnen försöker starta ett samtal genom att peka på föremål eller personer. Barnen kan då gå till väga så att de pekar och därefter ser om de har mottagarens uppmärksamhet så att samtal kring det utpekade kan ske. De kan också till en början ha haft +K, men brutit denna och försöker därefter återigen påkalla uppmärksamheten genom att peka. Pekningarna kan ha till syfte att fråga mottagaren något ("vad är det där") eller så kan barnen vilja skapa en gemensam uppmärksamhet kring något ("titta där!"). Pekningarnas inbördes olika betydelse har inte analyserats, för det gemensamma, som är uppsatsens tema, är att de används för att påkalla mottagarens uppmärksamhet.

Familjen sitter och äter frukost. Pappan och Oskar syns i bild. Per sitter ungefär mitt emot Oskar och mamman gör något i köket bakom Per. Oskar vill sedan fånga mammans uppmärksamhet (jag uppfattar det så, men det kan vara Pers också, det går inte att avgöra i materialet). Han gör det först genom att peka.

Ex. 5 (H1)

Oskar	sitter med ben uppdragna		
Ögon	mamma/PE?-----		
Händer	tecknar----- PEK-utåt		
Signal	P	Ba x3	
Signal komment	pekar mot mamma/ PE	bankar med hand- flata i bordet	
Övrig Komment	syns ej vem OS ser på	miss- lyckas lyckas så av mig)	lyckas (tolkas oklart vem OS vill få uppmärksamhet från
Pappa			
Ögon	OS-----ner-----OS-----utåt--ner		
Övrig Komment	Pappan följer det hela passivt.		
tid	00:21:47:10		00:21:54:03

Handlingar

Barnen i materialet försöker ibland skapa uppmärksamhet för att starta ett samtal genom handlingar av olika slag. Det innebär att barnen gör något som ska få mottagaren att delta i det. Handlingarna kan t.ex. innebära att barnet sträcker fram en bok för att mottagaren ska läsa den för honom/henne. Även andra föremål kan räckas fram, t.ex. om man undrar om det går bra att dricka ur det framsträckta glaset eller om man vill veta vad cigarrettändaren är för något. Handlingar kan också innebära att barnet sträcker fram sitt finger för att tala om att det gör ont.

I den kategori uppmärksamhetsskapande signaler som utgörs av handlingar finns inga undergrupper, men för att dra likheter till de språkliga signalerna ovan och de uppmärksamhetsväckande signalerna nedan presenteras även **handling** i en tabell:

Försök att skapa uppmärksamhet sker genom:	Typ	Kommentarer
Handling	H	Försök att påkalla uppmärksamhet genom handling innebär att den som utför denna handling t.ex. räcker fram en bok eller ett föremål som ska bidra till att skapa en interaktion mellan denne och mottagaren.

Typen **handling** är icke-språklig men har ändå flera likheter med de språkliga signalerna. Dels är det så att **handling** kan innebära ett underförstått yttrande. Barnet "säger" något utan att använda språket, genom att räcka fram något till mottagaren. Det kan vara underförstådda yttranden i dessa handlingar (som nämnts ovan) som "Vad är det här för något?", "Kan du läsa den här boken för mig" eller "Vill du ha?". Dessutom används **handling**, precis som de olika typerna av språkliga signaler som ett slags första försök. Barnen provar alltså först med **handling** och om de då inte får uppmärksamhet så väljer de normalt hellre en uppmärksamhetsväckare för att tydligare visa att de vill något. **Handling** kan dock anses lite kraftigare och mer markerad än de olika typerna av språkliga signaler, då en mottagare kan få en sak eller en bok framstucken rakt i händerna eller framför ansiktet. Då är det svårt att missa att barnet vill något. I mitt material är dock **handling** en **mycket** liten grupp, som endast förekommer sporadiskt.⁶

Per, som är nybadad står vid soffbordet framför Vuxen3 och ser på TV. Vuxen3 ser också på TV.

⁶ Grovtranskriptionen, som presenterats under rubriken "Material och metod", visar att av sammanlagt 305 olika försök till att påkalla uppmärksamhet från den tänkta mottagaren, så är antalet försök med H 24 st. Dessa utgör endast ca 8% av samtliga försök att skapa uppmärksamhet.

Ex.6 (H2)

Vuxen3	sitter
Ögon	TV-----tändare---PE----- el PE
Händer	TÄNDARE
Övrig Komment	tecknar försent PE har sett bort
Per	står tar tändare vänder vänder sig sig mot om mot V3 bordet
Ögon	TV---tändare-V3-----bordet-----cigarettask--utåt---
Händer	
Signal	H
Signal komment	håller (påbörjar ny tändaren H) i V3:s synfält
Övrig Komment	ger upp lägger tar ner cigarett- tändaren ask
tid	01:45:12:23 01:45:17:20

Vuxen3	nickar
Ögon	-----
Händer	PEK-cig CIGARETTER PEK-cig
Per	vänder vänder lägger sig mot sig mot ner V3 bordet asken
Ögon	----V3-----utåt-----
Händer	
Signal	H
Signal komment	håller upp cigarett- asken
Övrig Komment	lyckas
tid	01:45:17:21 01:45:21:15

Uppmärksamhetsväckare

Den tredje kategorin uppmärksamhetsskapande signaler innebär att man med hjälp av speciella signaler i förväg visar att man vill påbörja ett samtal. Jag kallar dessa för uppmärksamhetsväckare. De här signalerna betyder i sig inget annat än ”jag vill säga något, så titta på mig”. De tillför alltså inte själva samtalet något, som ju de språkliga signalerna och handlingarna gör (men de språkliga börjar man ju med det man vill säga, och med handlingar är det underförstått vad samtalet ska röra sig om). Jag har i materialet funnit fyra olika typer av uppmärksamhetsväckare:

Försök att skapa uppmärksamhet sker genom:	Typ	Kommentarer
Viftning	V	<p>Påkallande av uppmärksamhet med hjälp av viftningar sker på visst avstånd från mottagaren och handen rörs eller hålls upp för att dra till sig uppmärksamheten.</p> <p>Viftningar utförs i materialet på olika sätt. Handen kan hållas med handflatan nedåt, samtidigt som handen vinkar uppåt-nedåt, eller så kan handflatan riktas åt höger eller vänster medan rörelsen också är uppåt-nedåt. Det finns även ett tredje sätt att utföra ”viftningar” och det är genom att hålla handen stilla i luften med handflatan nedåt.</p>
Beröring	B	<p>Beröring innebär att den som vill väcka mottagarens uppmärksamhet rör vid mottagaren, på någon kroppsdel. I materialet har jag funnit exempel på att barnen rör vid hjässan, handen, armen, axeln, bröstet, ryggen, benet, baken eller foten på mottagaren.</p>
Ruckning	R	<p>Här handlar det om att man försöker hindra den tänkta mottagaren att fortsätta det han/hon håller på med (leker, samtalar med någon annan eller liknande) genom att t.ex. dra i kläder eller kroppsdelar, för att man ska få hans/hennes uppmärksamhet. Den här typen har tre undergrupper:</p> <ul style="list-style-type: none">a) huvud (Rh)b) kropp (Rkr)c) kläder (Rkl) <p>Termen ruckning valdes för att det här handlar om att man på något sätt ruckar på mottagaren. Valet av term kan ifrågasättas och jag är själv inte nöjd med den, men har inte funnit någon term som bättre fångar upp innebörden i vad barnen här gör.</p>
Bankning	Ba	<p>Då det finns något underlag, känsligt för vibrationer, används i materialet ibland bankningar, t.ex. i bord (med handflata, knytnäve eller armbåge) eller golv (med handen) för att påkalla uppmärksamhet.</p>

Något som också kan vara värt att nämnas är att de här uppmärksamhetsväckarna kan utföras med olika intensitet; viftningarna kan bli häftigare och beröringarna kan bli hårdare. Antalet gånger man utför dem kan också bli fler.

Barnen i mitt material använder sig nästan uteslutande av hela handformer då de använder sig av de här uppmärksamhetsväckarna. Med detta menar jag handformer där hela handen är involverad; vanlig flat hand med fingrarna ihop, knuten hand, hand där fingrarna är spretade och hand där fingrarna är böjda för att kunna ta tag i saker. En gång i mitt material har jag funnit exempel på att pekfingerhanden använts och några gånger har armbågen använts (då barnet och den vuxne suttit intill varandra i soffan, eller då barnet suttit vid ett bord och haft armbågarna på bordet).

Den här kategorin uppmärksamhetsskapande signaler är den största i mitt material.⁷ Barnen i materialet kan använda de här uppmärksamhetsväckarna som första försök, men de använder dem dessutom om t.ex. de språkliga signalerna misslyckas (ev. med undantag av **viftningar**). Barnen kan också kombinera de här olika typerna av uppmärksamhetsväckare i en och samma situation för att tydligt markera att de vill få mottagarens ögonkontakt.

Uppmärksamhetsväckarna är mer markerade och tydliga än några andra av de signaler som finns i materialet. Här nedan ska jag mer utförligt presentera var och en av dem och jag kommer dessutom att visa exempel på hur de förekommer i materialet.

Då man tittar på de fyra uppmärksamhetsväckarna kan man se att de har mycket olika funktioner och att de väljs på olika sätt. Jag kommer att presentera dem i den ordning de togs upp i tabellen ovan och denna ordning har dessutom en **viss** rangordning, något som ska förklaras mer nedan.

Viftningar (V) används i materialet främst när det finns ett visst avstånd mellan barnet och den tänkta mottagaren. **Viftning** används i de flesta fall som ett första försök till att skapa uppmärksamhet. Om detta inte lyckas använder sig barnen istället mycket hellre av **beröring** (nedan) genom att böja sig fram eller förflytta sig. Om barnen försökt med någon annan signal först, väljer de normalt inte **viftning** som ett andra, eller senare, försök.

Viftningar är till antalet den andra största typen av uppmärksamhetsväckare, men är ganska omarkerad i jämförelse med de andra. Eftersom den är en visuell signal som är beroende av att mottagaren kan uppfatta den i sitt synfält och eftersom den normalt inte används mer än som ett första försök vill jag påstå att den är den "svagaste" av uppmärksamhetsväckarna.

När det gäller teckenspråkskommunikation mellan vuxna är viftningar enligt mina egna observationer mycket vanliga och inför analysen av mitt material hade jag förväntat mig att **viftning** skulle vara mycket vanligare förekommande än vad de faktiskt var i barns försök att påkalla uppmärksamheten.

Oskar och Per sitter på golvet bredvid matbordet. Oskar leker med en klocka som han får hjälp med av pappan emellanåt. Pappan sitter på en stol vid bordet och samtalar med

⁷ Grovtranskriptionen, som presenterats under rubriken "Material och metod", visar att av sammanlagt 305 olika försök till att påkalla uppmärksamhet från den tänkta mottagaren, så är antalet försök med V 31 st, B 145 st, R 25 st och Ba 17 st. Den här gruppen uppmärksamhetsväckare står tillsammans för ungefär 71% av samtliga försök att skapa uppmärksamhet.

några andra vuxna. I exemplet kan vi se hur Oskar först försöker sig på **viftning**, men då detta misslyckas, så böjer han sig närmare pappan, så att **beröring** kan göras istället.

Ex. 7a (H2)

Oskar	sitter på golv	böjer närmare pappa	
Ögon	klockan-----pappa-----klockan--pappa-ner-pappa---klocka		
Händer			
Signal	V x2 ---B----		B----
Signal komment	flat hand	flat hand på benet	flat hand på benet
Övrig Komment	miss- lyckas	ger upp	lyckas
Pappa	Sitter på Stol vid bord		
Ögon	Andra-----OS-		
tid	01:13:15:16		01:13:25:14

Vuxen4 sitter i soffan och samtalar med Oskar och Per kring en bok. Oskar sitter på soffans armstöd vid sidan om Vuxen4, med ansiktet mot hans håll. Per sitter i soffan, på andra sidan om Vuxen4, tätt intill honom, med ansiktet riktat mot honom och boken. Precis före exemplet nedan har Vuxen4 berättat om olika fjärilar och hur de rör sig och Per försöker sig på att teckna samma som han och får Vuxen4:s uppmärksamhet, något som Oskar istället vill ha och flera gånger försöker få:

Ex. 8 (H1)

Oskar				
Ögon	V4-----syns ej-----V4-----			
Händer				
Signal	H-----		V	H-----
Signal komment	håller boken lågt men ger ej upp helt	viftar m bok igen	(svagt)	vift som slår i soffan lite sist (mot V4)
Övrig Komment	avvaktar- lite		misslyckas- (nytt försök att skapa uppmärksamhet)	lyckas eftersom V4 tar boken
Vuxen4				tar tag i boken
Ögon	blundar PE-blundar----PE-----bort-PE-----boken----			
Händer	ANDRA	RÖD	TREDJE	BLÅ tecknar tecknar
Per				
Ögon	V4-----händer--V5-----OS/V4-----			
Händer	(försöker----- tecknar teckna)			
tid	00:55:03:24		00:55:19:02	

Berörning (B) är en mycket vanlig uppmärksamhetsväckare i materialet och den är den typ av signaler barnen överhuvudtaget tycks föredra så fort den tilltänkta samtalspartnern inte tittar på honom/henne. Får barnen inte ögonkontakt direkt *förflyttar* de sig gärna så de kan beröra den de vill prata med på något ställe, istället för att använda sig av t.ex. **viftning** eller **bankning** som innebär att man kan stanna kvar där man är.

Då barnen försöker väcka uppmärksamhet med hjälp av **berörning** är det generellt sett *närhetsprincipen* som gäller. Med detta menas att barnen väljer att röra vid den kroppsdel som är närmast till hands. Sitter barnen på golvet medan en vuxen sitter i soffan eller på en stol, är det oftast benen som berörs. Vill ett barn beröra ett annat barn som är på samma nivå (om de t.ex. är ungefär lika långa) är det ofta armen. Står den man vill samtala med och har ryggen emot blir det ofta ryggen som man berör och är barnet på högre nivå än den tilltänkta samtalspartnern blir det ofta axeln, o.s.v.

Beröringen kan göras på olika sätt. Den vanligaste är att man klappar (med olika intensitet) på kroppsdelens (antalet gånger man klappar varierar, men det vanligaste är två) med hela handen, främre delen av handen eller med fingertopparna. Beröringen kan också göras genom att man bara rör vid kroppsdelens utan att klappa, eller att man trycker på den.

Sven-Erik, Ann-Charlotte och Vuxen1 sitter på golvet. Ann-Charlotte leker i början för sig själv med tåget, medan Sven-Erik har mer kontakt och samspel med Vuxen1. Ann-Charlotte vill komma i kontakt med Sven-Erik men just denna tidpunkt har Sven-Erik +K med Vuxen1. Ann-Charlotte rör vid armen på flera sätt här.

Ex. 9 (D)

Sven-Erik			
Ögon	V1-----AC---räls-----		
Händer	tecknar-----		
Övrig Komment		kan ej teckna då AC drar i armen	ser sig omkring med ögon på räls försöker förstå vad AC vill (min tolkning)
Ann-Charlotte	kryper fram till SE		
Ögon	SE-----räls-----		
Händer		tecknar	
Signal		B *3	B-Rkr (B)
Signal komment		hela armen deltar. Flat hand. På SE:s arm	rör arm igen, ändrar tar tag arm lyckas men får +K, avbr. (på armen)
Övrig Komment		Misslyckas-----	väntar- lyckas ser ner på tåg vill visa att SE är i vägen (min tolkning)
tid	00::08:50:08		00:08:55:05

Oskar sitter på soffans armstöd och pappan i soffan. De samtalar. Per kommer och vill gå emellan i samtalet för att få säga något till pappa. För att få pappans uppmärksamhet blir han allt intensivare i sina försök. **Beröring** används igen och igen, omväxlande på armen, axeln och benet:

Ex. 10 (H1)

Oskar	
Ögon	Pappa-----
Händer	TRÅKIG
Pappa	
Ögon	OS-----
Händer	ROLIGT PEK-OS BARN ROLIG DÄR TRÅKIG
Signal	B
Signal komment	flat hand (på OS arm)
Per	
Ögon	pappa-----
Signal	B Rh B B Rh B B
Signal komment	knyt- flat anv. en med flat flat näven hand båda flat hand- hand hand slår (sträcker händ hand rygg trycker (på arm) på arm) sig för erna, (på (når (på ben) att nå) en arm) ej helt, blir över knuten, missar munnen en flat lite) (på arm) (Signalerna avlöser varandra fortlöpande utan paus emellan)
Övrig Komment	misslyckas----- irriterad nu
tid	01:15:26:00 01:15:31:05

Ruckning (R) innebär att barnen försöker få uppmärksamhet genom att de tvingar mottagarens huvud eller kropp att ändras från ett ursprungsläge till ett nytt läge. Termen ruckning används även om de försök som görs genom att barnen drar i mottagarens kläder, eftersom detta både kan innebära att armen eller kroppen måste röra sig av taget i kläderna eller att mottagaren måste reagera genom att själv ändra sitt ursprungsläge för att kläderna t.ex. inte ska bli alldeles uttänjda av att barnet drar så hårt.

Ruckning är en mycket kraftig typ av uppmärksamhetsväckare, eftersom den hindrar mottagaren fysiskt från att fortsätta med det han/hon gör obehindrat. Den ger intryck av att vara ”ovillkorlig” och i materialet misslyckas den sällan då den används. I några fall syns det tydligt att då det inte finns ömsesidig ögonkontakt och då **beröring** inte leder till det så väljs **ruckning** som en kraftig påstötning. Detta gjorde så att jag först tyckte det verkade som att **ruckning** var en slags ”sista utväg”. Analysen visade senare att detta dock inte var fallet eftersom jag hittade många fall där **ruckning** användes direkt som första försök. Efter analys av flera av situationerna där **ruckning** används har jag kommit fram till att **ruckning** inte behöver vara en ”sista utväg” men att den är en kraftig markering. Barnet vill ha ögonkontakt genast och är inte redo att vänta. Med **beröring** däremot kan viss väntan accepteras.

Ruckning kan egentligen ses som en typ av beröring, men eftersom den både har annat användningsmönster och en helt annan typ av beröringssätt har jag valt att betrakta den som en egen undergrupp. Som ovan nämnts finns det tre typer av **ruckning**: huvud, kropp och kläder. De ska presenteras här:

- Huvud** Att uppmärksamhetsväckaren riktar sig mot huvudet innebär att barnet tar tag om mottagarens haka eller trycker på kinden och försöker vrida ansiktet så att denne ska se på honom/henne. Barnet försöker med detta liksom tvinga sig till ögonkontakt från mottagaren. Detta utförs främst med hel hand, men det finns ett par exempel på hur även pekfingeret har använts. Handens attitydvridning verkar ha att göra med hur barnet befinner sig i förhållande till den vuxne; det finns exempel på både handflata in mot mottagaren och handflata utåt-neråt.
- Kropp** Att signalen görs på kroppen innebär att barnen tar tag i t.ex. mottagarens arm och drar i den eller håller fast den. Detta görs ofta då mottagaren håller på med något, eller är inbegripen i samtal med någon annan. Att barnet då tar tag i armen gör att mottagaren får svårt att fortsätta med det han/hon håller på med. Barnen använder här handformer som greppar och sin egen kroppstyngd.
- Kläder** Påkallande av uppmärksamhet genom dragning i kläderna liknar mycket den som görs på kroppen. Barnet tar tag i kläderna och drar.

De här undergrupperna i uppmärksamhetsväckaren **ruckning** verkar inte gärna användas vid samma tillfällen i materialet. Det verkar som barnen helst väljer att antingen koncentrera sig på huvudet, kroppen eller kläderna. Några få gånger har de dock kombinerats i materialet.

Ruckning är inte en så högfrekvent grupp i materialet att den kan anses som en av de vanligaste signalerna, men den är ändå mycket viktig. Eftersom den är så kraftig och ovillkorlig väljs den av barnen ofta först efter att något annat försök till att skapa uppmärksamhet har gjorts, eller då barnet är mycket ivrigt eller bestämt på vad det vill.

Maria sitter på en stol och samtalar med Vuxen1. Vid sidan om dem utspelar sig följande mellan Sven-Erik och Ann-Charlotte, där Sven-Erik vill få uppmärksamhet av Ann-Charlotte som leker för sig själv. Till slut tar han till **ruckning**:

Ex.11 (D)

Sven-Erik	Sitter på golvet				
Ögon	något AC-----ner-- annat				
Signal	B *6	B *2	B *3	B	Rkl
Signal komment	klapp mage flat hand	trycker på mage flat hand	klapp mage flat hand	hårdare klapp mage flat hand	Drar i klänning
Övrig Kommentar	Misslyckas-----				lyckas nytt samspel i lek
Ann-Charlotte	Står. Låtsas tala i telefon				slutar låtsas tala i tel. lutar sig neråt
Ögon	"inåt"-----SE-----ner-				
Övrig Kommentar	ser inte på något speciellt				
tid	00:19:04:00				00:19:11:14

Vuxen4, Per och Oskar sitter i soffan och Per tecknar. Vuxen4 tittar på Per då han tecknar och Oskar vill komma emellan.

Ex. 12 (H1)

Oskar			
Ögon	V4-----		
Händer	tecknar		
Signal	B	Rh	B
Signal	flat	flat	flat
komment	hand	hand	hand
	på	på V4:s	hårdare
	V4:s	haka	slag på
	axel	men pekf	V4:s axel
		avslutar	
Övrig Komment	miss- lyckas (Tar sig ej tid att vänta)		lyckas
Vuxen4			
Ögon	PE-----blundar-PE-----OS-----		
Händer	tecknar		
Övrig Komment	(vill avsluta samtal m PE innan +K med OS tror jag)		
Per			
Ögon	händer-V4-----		
Händer	tecknar---		tecknar----
tid	00:56:42:09		00:56:47:02

Bankning (Ba) innebär att barnen försöker påkalla uppmärksamhet genom att banka på något underlag, som bordet eller i golvet. För att **bankning** ska fungera måste det vara ett underlag som avger vibrationer och situationen måste vara sådan att mottagaren/mottagarna är i kontakt med det underlag som bankas på, så att vibrationerna kan uppfattas (undantag från detta gäller om uppmärksamhetsväckaren riktas mot någon hörande (eller hörselskadad), som istället uppfattar ljud, oavsett om han/hon är i kontakt med underlaget eller inte). I mitt material förekommer **bankning** mycket sporadiskt och det finns naturliga skäl till detta eftersom det mesta utspelar sig i situationer där man leker eller umgås i lekrum eller vardagsrum. Det finns några tillfällen då barnen sitter vid ett bord och äter, men även då är **bankning** ganska ovanligt. Troligen beror detta på att bordet är ganska litet och alla sitter så nära varandra att det är lätt att använda **beröring** istället. I mitt observationsmaterial har jag dock sett fler exempel på **bankning**, då barnen sitter vid ett bord. De bankar då gärna i bordet hellre än att de reser sig och går runt bordet för att använda **beröring**. I mitt analysmaterial är dock alltså denna grupp mycket liten och begränsad och jag placerar den därför sist av uppmärksamhetsväckarna.

Bankning verkar vara en kraftigare typ av uppmärksamhetsväckare, precis som **ruckning**, och kan användas på liknande sätt som denna typ, d.v.s. då man provat andra signaler men de inte fungerat och man vill markera mer kraftigt, eller då man är mer ovillkorlig och vill visa att man verkligen vill få kontakt.

Familjen sitter och äter frukost. Pappa och Oskar syns i bild. Per sitter ungefär mitt emot Oskar och mamma gör något i köket bakom Per.

Ex. 5 (H1)

Oskar	sitter med ben uppdragna		
Ögon	mamma/PE-----		
Händer	tecknar----- PEK-utåt		
Signal	P	Ba x3	
Signal komment	pekar mot mamma/ PE	bankar med hand- flata i bordet	
Övrig Komment	syns ej vem OS ser på	miss- lyckas lyckas så av mig)	lyckas (tolkas så av mig) oklart vem OS försöker få uppmärksamhet från
Pappa			
Ögon	OS-----ner-----OS-----utåt--ner		
Övrig Komment	Pappan följer det hela passivt.		
tid	00:21:47:10		00:21:54:03

Val av strategier med avseende på mottagare

Barn använder sig som ovan visats av många olika signaler för att skapa uppmärksamhet från en mottagare. Det är dock inte så att alla typer av signaler används till alla människor i barnens omgivning eller i alla situationer. Jag har därför i min analys tittat lite på hur barn gör då de påkallar uppmärksamhet från andra barn, och hur de gör då de riktar sig mot vuxna. Jag har upptäckt att det visserligen finns flera likheter (som att **beröring** är en mycket vanlig signal som barnen verkar föredra överhuvudtaget) men att det också finns skillnader, som t.ex. att barnen använder **viftning** mest till vuxna och nästan aldrig till andra barn i mitt material. Dessa olikheter i förekomst och användning ska tas upp och diskuteras här nedan. Jag kommer nedan inte att ta upp alla typer av signaler, utan har valt ut de som det finns något speciellt att säga om.

Då mottagarna är vuxna

När barn vill påbörja ett samtal med vuxna är det mycket vanligt att barnen direkt får ömsesidig ögonkontakt. De vuxna är ”redo” till samtal med barnen och håller ögonen på dem i deras lek ganska mycket, så när barnen i materialet vill säga något och tittar på den tänkta mottagaren får de ofta ögonkontakt genast och samtalet kan börja. Detta gäller förstås främst då de vuxna på något sätt är delaktiga i det barnen gör, t.ex. om de leker tillsammans med dem eller om de sitter och läser en saga med dem. Om de vuxna däremot har andra människor

omkring sig som de samtalar med är de helt naturligt inte lika redo till samtal och vid dessa tillfällen krävs olika uppmärksamhetskapande strategier.

I materialet kan man se att barnen emellanåt använder sig av **språkliga signaler** då de riktar sig till vuxna. Barnen verkar t.ex. inställda på att om de börjar teckna (använder sig av **tecknande**), så ser de vuxna på dem. De kan i vissa situationer känna på sig att den vuxne tittar på dem, eller så är de i en situation som den vuxne helt enkelt är helt redo, fast de inte kan se på varandra, som då barnet sitter i den vuxnes knä och de tillsammans läser en bok. Ibland kan man se att barnen först rör vid den vuxne och sedan börjar teckna direkt trots att signalen inte lyckats. Ofta är då de vuxna upptagna i annat samtal eller på annat sätt.

Pekningar förekommer också i barnens försök att påkalla den vuxnes uppmärksamhet. Det visade sig dock att det främst är de mindre barnen som använder dem. Detta kunde jag se tack vare observationsmaterialet, eftersom de större barnen inte i lika stor omfattning använder sig av dem. Syftet med att använda **pekning** är då ofta att skapa samtal kring en sak eller få svar på t.ex. vad ett föremål är för något. Detta gör barnen helst till vuxna, eftersom de kan anses vara de som sitter inne med svaren, vilket man inte kan räkna med då det gäller andra barn.

Även **handlingar** förekommer i barnens försök att påkalla de vuxnas uppmärksamhet, som då barnet håller upp ett föremål för att kunna få igång ett samtal om detta, eller då de räcker fram en bok i syftet att den vuxne ska läsa för dem.

Då det gäller **uppmärksamhetsväckarna** förekommer alla fyra typerna då barnen försöker påkalla den vuxnes uppmärksamhet. **Beröring** är som tidigare nämnts en mycket vanlig signal, som barnen använder sig av mycket ofta. Det finns många exempel i materialet på hur barnen reser sig och går fram till den vuxne för att kunna röra vid denne, eller hur de böjer sig fram för att nå den vuxnes kropp. Om man då tittar på vilka ställen barnen rör vid den vuxne på, kan man se att det ofta är ben, bröst och arm, som är de kroppsdelar som av olika skäl befinner sig närmast barnet. De väljer alltså beröringsställe efter det som är närmast.

Barnen använder även **viftning** ganska ofta då de ska försöka få uppmärksamhet från vuxna i materialet, men inte alls mycket till andra barn. De vuxna tycks lättare lägga märke till viftningar och ger då ögonkontakt om de inte är upptagna i annat samtal. Viftningarna görs dock inte så intensivt, utan om de inte lyckas så använder barnen istället nästan genast **beröring**.

När det gäller **ruckning** kan man se att de som utförs mot huvudet (Rh) speciellt riktar sig mot vuxna. Barnen visar tydligt att de inte är villiga att vänta på att den vuxne ska bli färdig, utan försöker helt enkelt med hjälp av ruckningen ta ordet istället för att få det. Barnen i materialet drar sig inte för att ta tag i de vuxnas hakor och dra dem emot sig.

En sak till kan man observera då det gäller barns användning av uppmärksamhetsväckare då de riktar sig till vuxna: Barnen är ofta mycket mer hårdhänta och intensiva när de försöker få vuxnas uppmärksamhet än när de vänder sig till andra barn.

Då mottagarna är andra barn

Mitt material består, som nämnts tidigare, av en dagisinspelning och en heldagsinspelning, i två delar. I dagisinspelningen finns många exempel på hur barnen leker och samtalar med varandra, men i heldagsinspelningen finns inte många exempel på språklig interaktion mellan syskonen. Antalet gånger barnen använder sig av uppmärksamhetsskapande signaler till varandra är därför totalt sett ganska lågt.⁸ Vissa slutsatser kan dock ändå dras utifrån de analyser och transkriptioner som gjorts.

Eftersom barnen i materialet oftast leker för sig själva eller parallellt med varandra mellan samtalen har de mycket sällan direkt ögonkontakt med varandra då de tittar upp, på det sätt som de har när mottagarna är vuxna (den vuxne mottagaren är som ovan nämnts redo att ta emot samtal från barnet, men det mottagande barnet är det inte eftersom han/hon själv är upptagen i lek). Av denna enkla anledning kan man säga att direkt samtal tack vare ömsesidig ögonkontakt är ganska ovanlig.

Barnen använder sig ibland av **språkliga signaler** då de vill få uppmärksamhet från andra barn. Detta gäller främst **tecknande**, men också **upprepning**. **Pekning** förekommer dock nästan inte alls mellan barnen i materialet. Av analysen framgår att de språkliga signalerna alltså förekommer, men att de inte är så vanliga.

Då det gäller **handlingar** har jag i materialet knappt funnit någon situation där barn påkallar uppmärksamhet från andra barn genom att använda sig av sådana, troligen för att barnen kan anses mer jämspelta och ett barn då inte hämtar t.ex. en bok för att det andra barnet ska läsa för honom/henne. **Handling** (och även **pekning** ovan) behöver för den skull inte vara ovanliga i andra situationer som inte mitt material har visat, t.ex. är det tänkbart att **pekning** kan användas för att skapa gemensam uppmärksamhet på något, eller att **handling** kan utföras i form av att ett spel eller några leksaker räcks fram, för att barnen ska bestämma sig för att leka tillsammans. Möjligen är då dock inte syftet att skapa ett språkligt samspel.

Då barn vill få uppmärksamhet från andra barn är det framför allt **uppmärksamhetsväckarna** som används. Då kan man se att det är **beröring** som är den *tveklöst vanligaste signalen* för att påkalla uppmärksamhet barn emellan. För att få andra barn att titta på dem rör de vid de kroppsdelar som finns närmast till hands, som t.ex. handen, foten, armen eller axeln. De böjer sig fram eller flyttar på sig för att komma åt att röra vid dem. Ingen annan signal är speciellt framträdande i materialet när det gäller att barn försöker få uppmärksamhet från andra barn.

Viftning förekommer nästan inte alls i materialet barn emellan och även detta kan tänkas höra ihop med att barnen inte är så redo att ta emot just språklig produktion från andra barn och att de inte är så känsliga för att någon tecknar eller viftar en bit ifrån dem, det liksom berör dem inte, så de uppfattar det inte som försök att ta kontakt med dem. **Beröring** är ju däremot något som klart och tydligt visar att någon vill prata med dem.

När det gäller **ruckning** har jag bara sett ett exempel i materialet då det används mot ett annat barns huvud. Däremot är **ruckning** riktad mot kläder eller andra kroppsdelar mer vanlig barnen emellan.

⁸ Av barnens sammanlagt 305 försök till att skapa uppmärksamhet är mottagarna 60 gånger andra barn (detta utgör ca 20% av materialet).

Strategier för att skapa uppmärksamhet

I avsnitten ovan har jag presenterat vilka signaler som barn använder sig av för att skapa uppmärksamhet och hur de kan kategoriseras. Jag har också visat att barn väljer lite olika strategier om de vill få uppmärksamhet från vuxna eller från andra barn. I detta avsnitt ska jag ta upp några situationer som visar vilka strategier barnen använder sig av för att lyckas med att få uppmärksamhet från en mottagare. Ibland lyckas de direkt eller nästan direkt och dessa situationer blir då enkla och ganska problemfria, men ibland får inte barnen den uppmärksamhet de vill ha för att kunna påbörja ett samspel och då kan man se att de använder sig av olika signaler efter varandra i sin kamp att få uppmärksamhet.

Här nedan ska jag visa exempel på några situationer där olika strategier används och ska titta på när barnen lyckas i sina försök och varför. Jag ska också titta på de situationer då barnen misslyckas och på hur barnen då går till väga; ger de upp, eller intensifierar de sina försök genom att använda flera olika signaler efter varandra? Jag har valt att dela in avsnittet i två delar: Situationer där barnen lyckas direkt och situationer där barnen stöter på hinder.

Jag kommer i det följande inte att på något sätt särskilja de tre grupperna av uppmärksamhetsskapande signaler, utan istället är det speciella situationer som presenteras och de strategier barnen där använder. Därmed visas också de signaler som just där förekommer. Eftersom gruppen uppmärksamhetsväckare är så stor och dominerande i materialet kommer dock de flesta av exemplen nedan helt naturligt att visa på situationer där just uppmärksamhetsväckarna används.

Situationer där barnen lyckas direkt

Det finns i materialet många exempel på situationer där barnen lyckas direkt, eller nästan direkt i sina försök att påkalla uppmärksamhet. Ingen speciell konflikt uppstår då, t.ex. genom att den tänkta mottagaren redan är upptagen på annat håll med ett annat samtal, utan barnet använder en eller ett par signaler och lyckas direkt eller nästan direkt att få mottagarens ögonkontakt.

Jag ska visa fyra exempel på situationer där barnen lyckas direkt eller nästan direkt och har från materialet transkriberat situationer där **pekning**, **viftning**, **beröring** och **ruckning** förekommer på detta sätt.

Situation där pekning används

Per står i vardagsrummet och är nybadad. Vuxen3 sitter och ser till en början på TV, men dras sedan in i ett samtal med Per om olika saker som ligger på bordet (cigarettask och tändare). I samband med detta riktar Vuxen3 uppmärksamheten mot Per snarare än TV:n. Per i sin tur har vänt sig mot bordet för att lägga ner det senaste föremålet han hållit i, cigarettasken, och han har därför själv inte ögonkontakt med Vuxen3 då han påbörjar sin pekning.

Ex. 13 (H2)

Vuxen3	nickar		
Ögon	PE-----bordet----utåt---PE-----		
Händer	PEK-cig	PEK-utåt	J-A-J-A
Per	vänder sig om, mot pappa		
Ögon	utåt-----V3-----utåt--pappa(?)		
Händer			
Signal	P-----		
Signal komment	pekar på något utanför rutan, utåt		
Övrig Komment	lyckas		
tid	01:45:21:16	01:45:24:24	

Per har fått syn på något han vill prata om då han lagt ner cigarettasken på bordet. Han börjar då peka och vrider sig mot Vuxen3 och får sedan ögonkontakt med honom, varvid Vuxen3 reagerar genom att kommentera pekningen (att den utpekade personen använder cigaretter kanske). Per lyckas direkt eftersom Vuxen3 redan sitter och ser på honom och är redo så snart han också har ögonkontakt.

Situation där viftning används

Sven-Erik sitter på golvet och bygger med tågräls som ska bli en loop. Vuxen1 finns utanför bilden, men är involverad i byggandet. Sven-Erik kommer sedan på att han vill säga något till Vuxen1 och tittar upp, och utför nästan samtidigt en ganska svag viftning, varefter han börjar teckna. Eftersom Vuxen1:s ögon inte syns går det inte att avgöra om han redan är redo att ta emot samtalet eller om han reagerar på viftningen och/eller tecknandet som följer direkt, men strax därpå kan man förstå att Vuxen1 ser på Sven-Erik.

Ex. 14 (D)

Sven-Erik	Sitter på golvet, höjer ögonen		
Ögon	V1-----AC-----rälsen-----V1-----		
Händer	Pek-AC	form-räls-loop	FÖRSIKTIG-----
Signal	V		
Signal komment	flat hand mycket svag vift		
Övrig komment	lyckas		
Vuxen1	Sitter på golvet		
Ögon	(syns ej) SE-----		
Händer	LAGA IGEN FARLIG		
tid	00:04:58:14	00:05:01:11	

Man kan se här att Sven-Erik har använt uppmärksamhetsväckaren **viftning** och sedan direkt börjat teckna, varefter man kan se att Vuxen1 verkligen ser på honom. Vuxen1 har alltså varit redo att reagera på Sven-Eriks påkallande, något som måste anses som vanligt då en vuxen sitter på golvet och leker med ett barn och gör samma som honom/henne. Den vuxne gör det ju för barnets skull och kan då anses mottaglig för barnets tecknande. Situationen är därför enkel, och Sven-Erik behöver inte försöka skapa uppmärksamhet så markerat, utan en svag viftning räcker. Troligen är Sven-Erik säker på att Vuxen1 ska titta på honom direkt.

Situation där beröring används

Sven-Erik, Ann-Charlotte och Vuxen1 sitter på golvet och leker med en tågräls, som de bygger. Sven-Erik är fullt upptagen med att leka med sitt tåg, medan Ann-Charlotte vill byta till sig en av Sven-Eriks tågbitar och därför tar hon tag i denna tågbit och söker sedan kontakt med Sven-Erik för att tala om att hon vill byta tågbiten. Den första signalen nedan är exempel på detta.

Ex. 15a (D)

Sven-Erik	Leker m tåg	försöker ta tillb tågbit-----		
Ögon	tåg-----	AC-----	räls-----	
Händer				
Ann-Charlotte	Leker m tåg	tar en tågbit	drar sig undan. Välter räls	
Ögon	tåg-----	SE-----		
Händer		tecknar		
Signal		B	B	(B)
Signal komment		flat hand löst på SE arm	flat hand löst på SE arm	missar handen
Övrig Komment		lyckas	misslyckas	
tid	00:09:15:22		00:09:21:00	

Barnen var båda fullt upptagna med sin lek, men Sven-Erik var inte så upptagen att han inte var mottaglig för att någon ville komma i kontakt med honom, så han tittade upp och gav Ann-Charlotte ögonkontakt direkt då hon berörde honom. Ann-Charlottes beröring utfördes neutralt och löst, eftersom hon kom på att hon ville be om lov att byta tågbit bara. Därför lyckades hon direkt.

Tyvärr missförstod Sven-Erik Ann-Charlotte och han försökte genast ta tillbaka tågbiten, varvid Ann-Charlotte backade för att han inte skulle kunna ta den och rälsen välte. Efter detta började Ann-Charlotte försöka få hans uppmärksamhet igen för att förklara för honom, men hon misslyckades. Detta hör dock inte till det som tas upp här.

Situation där ruckning används

Vuxen4 sitter i soffan och samtalar med Oskar och Per kring en bok. Oskar sitter på soffans armstöd vid sidan om Vuxen4 med ansiktet mot hans håll. Vuxen4 tittar i boken, men Oskar tittar istället på Vuxen4 och vill prata med honom.

Ex 16 (H1)

Oskar	sitter på arm- stöd
Ögon	V4-----
Händer	tecknar-----
Signal	Rh
Signal komment	kort med flat hand på V4:s haka
Övrig Komment	Lyckas
Vuxen4	Sitter i soffa
Ögon	bok--OS-----
Händer	tecknar----
Övrig Komment	rycker till
tid	00:54:09:08 00:54:18:02

Här använder sig Oskar alltså av den kraftiga **ruckning** som första försök. Att **ruckning** är en kraftig signal bevisas bl.a. av att Vuxen4 tydligt rycker till – den kraftiga ruckningen tycks lite oväntad, kanske för att just denna typ av uppmärksamhetsväckare används och inte en annan, mildare sådan. Om Vuxen4 direkt ger ögonkontakt till Oskar för att han använt den kraftiga signalen, eller för att han blivit överraskad går inte att avgöra. Det viktiga är dock att den lyckas direkt, med mycket kort reaktionstid. Varför Oskar valde att använda sig av den här uppmärksamhetsväckaren kan man fundera över. Kanske ansåg han att Vuxen4 och Per var för djupt försjunkna i boken för att Vuxen4 skulle titta upp genast, och Oskar verkar inte vara villig att invänta uppmärksamheten utan vill ha den direkt. För Vuxen4 går det inte att undgå att reagera då handen är på väg att flytta hela hans huvud.

Situationer där barnen stöter på hinder

Ibland uppstår situationer där barnen försöker påkalla uppmärksamhet, men inte lyckas direkt. Barnen använder då vanligen flera signaler efter varandra och efter några försök ger de antingen upp eller så fortsätter de allt intensivare att påkalla mottagarens uppmärksamhet. Det allra vanligaste är att barnen till slut lyckas efter att ha använt sig av **ruckning** som den senaste signalen, även om de kan ha använt **ruckning** flera gånger innan den sista, som lyckas, görs. Det finns dock ett par exempel på hur andra signaler som avslutar försöken kan lyckas också.

Barn lyckas oftast väcka mottagarens uppmärksamhet på något sätt och då få någon form av respons. Att barnen förväntar sig respons menar Jörgensen (1995:122) att visas genom att

barn tidigt börjar ta om initiativ om de misslyckas i första försöket och redan i tvåårsåldern gör barn återinitiativ om responsen uteblivit eller misslyckats. Detta gör de i över hälften av fallen. Detta stämmer väl överens med min undersökning eftersom man kan se att barnen fortsätter försöka tills de får respons från mottagaren.

Försök som avslutas efter ruckning

Som nämnts tidigare är **ruckning** en mycket kraftig signal och då barnen misslyckas att få mottagarens uppmärksamhet på andra sätt tar de till **ruckning**, både en och flera gånger. Här nedan ska jag visa flera olika situationer där barnen allt mer enträget försöker få mottagarens uppmärksamhet, både då det gäller vuxna och andra barn. Situationerna nedan innehåller alla **beröring** och **ruckning** (och en av dem även **upprepning**), men de kombineras och intensifieras på olika sätt.

Ann-Charlotte försöker få Vuxen1:s uppmärksamhet, för att hon ska få vara med. Sven-Erik och Vuxen1 sitter nämligen på golvet och leker med tågrälsen och Ann-Charlotte står en stund med ryggen mot kameran och tittar på. Till slut tröttnar hon och följande utspelar sig:

Ex. 4 (D)

Sven-Erik	
Ögon	räls---AC-ner-----räls-----
Händer	slås ut DUKTIG slås ut
Signal	T-----
Komment	tar rälsdel, ordnar med den
Vuxen1	
Ögon	SE eller----- rälsen
Händer	
Komment	Pysslar med järnvägen----- man ser ej ögonen, svårt avgöra vem han ser på
Ann-Charlotte	står, syns lite
Ögon	V1----- el SE
Händer	VILL J-PEK-C VILL
Signal	U-----
Komment	Ögonen syns inte, går ej avgöra vem hon ser på misslyckas-----
tid	00:05:57:08

Sven-Erik	
Ögon	-----AC-----
Vuxen1	
Ögon	-----AC-----
Händer	VILL
Ann-Charlotte	rör sig mot V1
Ögon	-----V1----- SE (?) -----
Händer	J-PEK-c VILLx3 VILL J-PEK-c VILL PEK-räls
Signal	----- B Rh
Signal komment	flat hand flat hand på V1:s på V1:s axel haka
Komment	----- lyckas -----
tid	00:05:59:24

Ann-Charlotte börjar alltså teckna genom att upprepa tecknen VILL J-PEK-c flera gånger. När hon ser att ingen reagerar på att hon tecknar försöker hon istället använda sig av **beröring** på Vuxen1 som en tydligare markering och då Vuxen1 inte direkt reagerar på denna heller tar hon till det kraftiga **ruckning** på hans haka, för att visa att hon nu inte vill vänta längre utan verkligen vill få uppmärksamheten. Denna sista signal lyckas och Vuxen1 ser på henne och samtalet kan börja.

Denna situation är ett exempel på hur tre olika typer av signaler används efter varandra. Först det ganska svaga **upprepning** som förutsätter beredskap från mottagaren, därefter **beröring** som tydligt visar mottagaren att någon vill få hans/hennes uppmärksamhet, och slutligen **ruckning** som visar att barnet inte är berett att vänta längre.

Ann-Charlotte försöker få kontakt med Sven-Erik för att förklara att hon vill låna en tågbit av honom, efter att Sven-Erik har missförstått henne första gången. Här nedan kan vi se hur Ann-Charlotte först lyckas skapa kontakt, men sedan misslyckas i flera försök efter varandra:

Ex. 17 (D)

Sven-Erik	Leker m tåg	försöker ta tillb.tågbit-----
Ögon	tåg-----AC-----	-----räls-----
Händer		
Ann-Charlotte	Leker m tar en tåg tågbit	drar sig undan. Välter räls
Ögon	tåg-----SE-----	
Händer		tecknar
Signal	B	B (B)
Signal komment	flat hand löst på SE arm	flat hand missar löst på handen SE hand
Övrig Komment	lyckas	misslyckas-----
tid	00:09:15:22	00:09:21:00

(småbråk emellan)

Sven-Erik	fortsätter försöka ta tågbit	syns ej vad han gör	vänder sig om	får ta en av AC:s tågbitar	flyttar åter till sitt tåg
Ögon	-----AC-----räls-----sitt tåg-----				
Händer					
Ann-Charlotte	böjer sig mot sitt tåg o räls				
Ögon	-----räls-----				
Händer	tecknar ??				
Signal	B Rh				
Signal komment	Svårt flat hand se var. på SE haka Flat hand				
Övrig Komment	----- Lyckas tecknar nära SE ansikte				
tid	00:09:23:14			00:09:32:24	

Ann-Charlotte vill förklara för Sven-Erik att hon bara vill låna tågbiten och att han får ta en av hennes bitar istället. Sven-Erik är dock fullt upptagen med just det att Ann-Charlotte tagit en bit från honom och vill bara få tillbaka den. Därför är han inte mottaglig för något samtal eller förklaring från Ann-Charlotte. Ann-Charlotte är då tvungen att ta till mer intensiva signaler för att få Sven-Erik att sluta kämpa för att ta tillbaka tågbiten och istället titta på henne.

Ann-Charlotte börjar med att försöka röra Sven-Eriks hand lite löst för att han ska titta. Detta lyckas inte och hon försöker en gång till, men missar Sven-Eriks hand. Då hon fortfarande inte fått Sven-Eriks uppmärksamhet övergår hon till att beröra honom genom en vanlig **beröring** (dvs. inte lös nu) på Sven-Eriks hand eller arm (det går inte att avgöra var). Då detta inte heller fungerar, utan Sven-Erik fortsätter att försöka ta tågbiten använder hon sig av **ruckning** på hans haka för att kraftigt markera att hon faktiskt vill säga något – något som sedan förstärks av att då hon efter att ha fått Sven-Erik att se på henne, tecknar bestämt och nära hans ansikte, varefter konflikten är löst.

Ann-Charlotte använder sig här av tre försök till **beröring** efter varandra (varav en missar sitt mål) innan hon övergår till **ruckning**. Detta är det enda exempel i materialet jag sett på hur barn använder **ruckning** på hakan till ett annat barn.

De två exemplen ovan har visat situationer där barnen inte direkt fått uppmärksamhet då de försökt skapa sådan och därför har de försökt med flera olika typer av signaler efter varandra. Situationerna är inte så väldigt komplicerade här, eftersom barnen ganska snart lyckas efter att ha provat flera signaler. Ibland uppstår dock situationer där mottagaren är fullt upptagen av något annat och inte släpper detta i första taget, trots att han/hon utsätts för mängder av signaler efter varandra. Här nedan ska jag visa två sådana situationer, den ena med en vuxen och den andra med ett barn som mottagare.

Sven-Erik vill få Ann-Charlotte att leka tillsammans med honom istället för att fortsätta sin egen ensamma lek, som går ut på att hon låtsas att hon pratar i telefon. Sven-Erik sitter på golvet framför Ann-Charlotte som står.

Ex. 11 (D)

Sven-Erik	Sitter på golvet				
Ögon	något AC-----ner-- annat				
Händer					
Signal	B *6	B *2	B *3	B	Rkl
Signal komment	klapp mage flat hand	trycker på mage flat hand	klapp mage flat hand	hårdare klapp mage flat hand	Drar i klänning
Övrig Komment	Misslyckas----- lyckas				nytt sam- spel i lek
Ann-Charlotte	Står. Låtsas tala i telefon				slutar låtsas tala i tel. lutar sig neråt.
Ögon	"inåt"-----SE-----ner-				
Övrig Komment	ser inte på något speciellt				
tid	00:19:04:00				00:19:11:14

Ann-Charlotte är så upptagen av sin lek att hon inte är intresserad av att avbryta den för att se vad Sven-Erik vill, eller så kanske hon är så inne i sin lek att hon faktiskt inte känner av Sven-Eriks försök att dra hennes uppmärksamhet till sig förrän han blir hårdhänt. Sven-Erik börjar med att använda sig av vanliga klappningar på Ann-Charlottes mage, som han ganska lätt kommer åt från sin plats på golvet. Han fortsätter klappa sex gånger, under tiden han håller ögonen på henne för att se om hon ska titta ner på honom. Då detta inte fungerar övergår han till att variera signalen **beröring** till att istället trycka två gånger på samma ställe som han klappat. Inte heller detta fungerar, så han varierar det igen genom att åter börja klappa och gör detta nu tre gånger i följd. Till slut tröttnar han lite och tar i med en hårdare klapp på magen. Efter att inte heller detta lyckats tar han till vad som är enklast från hans position för att kraftigt markera att han vill något: Han tar tag i Ann-Charlottes klänning och drar i den. Då han gör detta kan Ann-Charlotte inte längre obehindrat stå och fortsätta sin lek, utan ger Sven-Erik den uppmärksamhet han vill ha och de börjar sedan leka tillsammans.

Här kan man se att Sven-Erik inte väljer många **olika** typer av signaler, utan att han istället varierar **beröring** genom att ömsom klappa och ömsom trycka. Han använder dessutom olika intensitet i sina försök. Sven-Erik vill verkligen få kontakt med Ann-Charlotte och är inte beredd att ge upp, utan han fortsätter envist sin kamp, tills han tar till det kraftiga **ruckning** och lyckas.

I heldagsinspelningen finns en liknande situation, i det att den som vill upprätta ett samtal inte ger sig i första taget. Här rör det sig dock om att försöka få uppmärksamhet från en vuxen istället, pappan. Per vill få hans uppmärksamhet men pappan är redan fullt uppe i samtal med Oskar och låter sig inte avbrytas så lätt, utan vill fortsätta samtalet med Oskar först.

Pappan sitter i soffan och Oskar sitter på armstödet lite framför honom. Per befinner sig först intill, klättrar på bordet och pratar med någon annan, men vänder sig om och går mot pappan och Oskar (går förbi, och tar vägen bakom Oskar, och kommer att stå bakom armstödet).

Ex. 18 (H1)

Oskar	Sitter på armstöd
Ögon	pappa-----
Händer	MER TECKNA
Pappa	Sitter i soffan
Ögon	OS-----
Händer	(slår ut TÄNKA PEK-OS PEK-OS ROLIG DAGIS/SKOLA med händer)
Övrig Komment	förskola
Per	Går fram
Ögon	syns ej-----pappa-----
Händer	
Signal	B----- Rh-----
Signal komment	flat hand byter flat hand på pappas hand på pappas arm haka
Övrig Komment	misslyckas ----- (Har ej tålamod att avvakta-----)
tid	01:15:20:16 01:15:26:03

Oskar	
Ögon	-----
Händer	TRÅKIG
Pappa	
Ögon	-----
Händer	ROLIGT PEK-OS BARN ROLIG DÄR TRÅKIG
Signal	B
Signal komment	flat hand på OS arm
Övrig Komment	(Visar att han inte ger efter för PE)
Per	
Ögon	-----
Signal	B Rh B B Rh B B
Signal komment	knyt- flat hand anv. en med flat flat näven (sträcker båda flat hand hand hand slår sig för händ- hand rygg trycker på arm på att nå erna på på haka på mage pappas haka) på arm axeln (när arm blir över en flat ej helt, munnen en knuten missar lite) (Signalerna avlöser varandra fortlöpande utan paus emellan)
Övrig Komment	----- irriterad nu
tid	01:15:26:00 01:15:31:05

Oskar	
Ögon	-----pappa-----pappa----- och PE
Händer	tecknar
Pappa	
Ögon	-----PE-----OS---
Händer	VAD TRÅKIGT VAD CYKLA J-A PEK-PE SEN
Övrig Komment	tar PE:s hand och för bort den från ansiktet
Per	
Ögon	-----
Händer	CYKLA FORT CYKLA
Signal	Rh-----
Signal komment	flat hand klappar nedre, bortre kinden två ggr (Variant av Rh)
Övrig Komment	----- lyckas
tid	01:15:31:14 01:15:36:18

Per är mycket enträgen i sina försök att komma i kontakt med pappan och vägrar att ge upp, trots att han blir både gnällig och irriterad av att inte lyckas få pappan att se på honom. Per varierar sina signaler mycket, trots att han bara använder sig av de två signalerna **beröring** och **ruckning**. Han rör vid olika platser på pappans kropp och med olika intensitet. Han provar även att slå med knytnäven, som är en kraftig typ av **beröring**. Per försöker flera gånger använda sig av **ruckning** mot huvudet, men lyckas inte riktigt genomföra dem, eftersom han inte riktigt når fram till pappas bortre kind från platsen där han står. Pappan i sin tur är helt inriktad på att fortsätta samtalet med Oskar och låter sig inte bekommas så mycket av Pers alla försök. Till slut har Per dock hållit på länge utan att ge upp och eftersom han blir allt mer intensiv i försöken och slutligen når pappans kind, avbryter pappan sig och riktar sig mot Per och han lyckas alltså till sist.

Försök som avslutas med beröring eller handling

Några gånger har jag observerat i materialet att barnen lyckas i sina upprepade försök till att skapa uppmärksamhet efter att de utfört en sista signal som inte är **ruckning**. Det handlar naturligtvis hela tiden om mottagarens beredskap att ta emot sändarens försök att få uppmärksamhet, och slumpen kan vara avgörande emellanåt, vilken signal som blir den sista. Det är dock intressant att se att även om **ruckning** nästan alltid är den som till slut ger barnen uppmärksamhet så finns det andra typer av signaler som också kan avsluta, även om det är ovanligt. Här nedan ska visas ett exempel på hur **beröring** avslutar försöken, något som verkar mer slumpmässigt, och ett exempel på hur **handling** kan förstärkas så mycket att barnet inte kan misslyckas.

Vuxen4, Per och Oskar sitter i soffan tillsammans. Vuxen4 och Per är upptagna i samtal. Oskar vill komma emellan.

Ex. 12 (H1)

Oskar			
Ögon	V4-----		
Händer	tecknar		
Signal	B	Rh	B
Signal komment	flat hand på V4:s axel	flat hand på V4:s haka men pekf avslutar	flat hand hårdare slag på V4:s axel
Övrig Komment	miss- -----lyckas lyckas (Tar sig ej tid att vänta)		
Vuxen4			
Ögon	PE-----blundar-PE-----OS-----		
Händer	tecknar		
Övrig Komment	(vill avsluta samtal m PE innan +K med OS tror jag)		
Per			
Ögon	händer-V4-----		
Händer	tecknar---		tecknar----
tid	00:56:42:09		00:56:47:02

Här kan vi se att Vuxen4 inte är beredd att släppa kontakten med Per i första taget. Min tolkning är att han först vill avsluta samtalet med honom innan han ger Oskar uppmärksamhet. Oskar försöker först med att röra vid Vuxen4:s axel och ger sig inte tid att vänta, innan han övergår till den kraftigare signalen **ruckning**. Vuxen4 blundar då denna signal utförs, något som jag tolkar som att han samlar koncentration för att kunna ignorera den kraftiga signalen och fortsätta samtalet med Per eftersom han själv börjar teckna då. Strax därpå är han klar och Per slutför sitt sista tecken samtidigt som Oskar återigen försöker få uppmärksamheten, nu genom kraftiga slag på axeln. Dessa kraftiga slag ger Oskar Vuxen4:s uppmärksamhet, men en bidragande faktor kan mycket väl vara att Vuxen4 tycker samtalet med Per har nått en naturlig brytpunkt och han är därför redo att byta sin uppmärksamhet. Att **beröring** avslutar Oskars försök är därför tydligt, men inte den enda tänkbara orsaken till att just **beröring** lyckas men inte **ruckningen** som utförts precis innan. Ytterligare en tänkbar orsak till att Vuxen4 ser på Oskar efter den sista signalen är att han försökt med **ruckning** innan och att Vuxen4 därför inväntade en paus i sitt och Pers samtal innan han skulle ge uppmärksamheten till Oskar.

Vuxen4, Oskar och Per sitter i soffan. Oskar och Per konkurrerar om Vuxen4:s uppmärksamhet. Vuxen4 och Per håller precis på att samtala kring vilka fjärilar som finns och Per försöker teckna samma som Vuxen4. De är djupt inbegripna i sitt samtal och Oskar ser ömsom på Vuxen4 och ömsom på en bok. Till sist vill han komma emellan i samtalet.

Ex. 19 (H1)

Oskar	
Ögon	Bok-V4-----boken-----V4-----
Händer	
Signal	H-----H---
Signal komment	håller vift boken m boken framför V4:s ansikte
Övrig Komment	misslyckas-----avvakt
Vuxen4	
Ögon	PE-----upp--PE-blund-PE-----utåt---PE-----
Händer	FJÄRIL ANDRA BLÅ MÅNGA FÖRSTA J-A GUL FÖRSTA
Per	
Ögon	V4-----händer-----V4----- (sina)
Händer	(imit.----- (försöker----- (imit.)--- svagt) teckna)
tid	00:54:50:14 00:55:03:23

(Vuxen4 har precis blundat innan transkriptionen börjar och öppnar dem då han börjar titta på Per)

Oskar	
Ögon	-----syns ej-----V4-----
Händer	
Signal	H----- V H-----
Signal komment	håller viftar (svagt) vift som boken boken m bok slår i sätts lågt igen soffan framför men ger lite sist V4:s ej upp (mot V4) ansikte helt (mkt nära)
Övrig Komment	misslyckas-----lyckas
Vuxen4	tar tag i boken
Ögon	blundar PE-blundar-----PE-----bort-PE-----boken-----
Händer	ANDRA RÖD TREDJE BLÅ tecknar tecknar
Per	
Ögon	-----händer-V5-----OS/V4-----
Händer	----- (försöker----- tecknar teckna)
tid	00:55:03:24 00:55:19:02

Vi kan se här att Oskar använder sig av boken för att signalera att han vill få uppmärksamhet från Vuxen4. Han börjar med att hålla upp boken framför Vuxen4:s ansikte för att visa honom den, och fortsätter sedan genom att vifta med den. Vuxen4 är dock inte beredd att ge upp samtalet med Per, utan fortsätter detta och Oskar avvaktar en kort stund, kanske för att se om Vuxen4 kommer att vända sig mot honom strax. Oskar håller boken lågt, men ger ej upp utan börjar åter vifta svagt med den. Då detta inte heller hjälper försöker han med en **viftning**, som på slutet slår i soffan (avsikten KAN ha varit att utföra en **beröring**, det går inte att bedöma).

Då inte heller detta hjälper tar Oskar återigen boken och håller upp den framför Vuxen4:s ansikte. Denna gång hålls boken så nära att Vuxen4 inte kan ignorera den utan måste ta tag i den för att få bort den från ansiktet och då har Oskar lyckats i sina föresatser. Vuxen4 riktar uppmärksamheten mot boken istället.

Handling har här fått ett mycket kraftigt utförande i och med att det tvingar mottagaren att bryta sin andra aktivitet. **Handling** kan i detta utförande därför jämföras med **ruckning**.

Situationer där barnen ger upp

Det finns situationer i materialet där barnen gör flera försök att fånga uppmärksamheten från mottagaren utan att lyckas och därefter ger upp. Barnen ger upp olika fort i olika situationer, men gemensamt för dessa är att barnen inte är så väldigt inställda på att de måste få uppmärksamhet från mottagaren. Det kan vara situationer som då de är upptagna i en lek och mest vill få bekräftelse eller hjälp med något som de kanske ändå kan klara själva om de fortsätter försöka, eller så kan det vara situationer då de har tråkigt eller vill bli bekräftade bara. Ibland kan barnen också se att det inte lönar sig att fortsätta utan att det är bättre att vänta och återkomma efter en stund. Miljön är ofta lugnare omkring barnet och de är inte så intensiva och ivriga att kämpa för uppmärksamheten. Här nedan ska visas två olika exempel på situationer där barnen ger upp och ett exempel där barnet ger upp först efter tydlig respons från den han försöker få uppmärksamhet från.

Familjen har besök av en annan man. Mamman och besökaren sitter i soffan och Per sitter i mammans knä, tillbakalutad med ryggen mot henne. Besökaren tecknar oavbrutet och mammans uppmärksamhet är riktad mot det han säger. Per har tidigare gjort sig illa i foten och är lite hängig och gnällig.

Ex.20 (H2)

Besökare	sitter i soffan		
Ögon	utåt-----		
Händer	tecknar-----		
Övrig Komment	Tecknar hela tiden		
Mamma	sitter i soffan		
Ögon	besökaren-----		
Per	sitter i mammas knä	lutar sig mot mammans bröst	
Ögon	utåt---mamma-utåt---uppåt-utåt---besökaren(?)-----		
Händer	tecknar---		
Signal	B	T-----	B
Signal komment	rör kort gm hand- rygg mamma	tecknar utan att ha och kolla +K	slår med knytnäven på mammans bröst
Övrig Komment	miss- lyckas	ger upp	misslyckas-----ger upp
tid	00:27:00:10		00:27:24:18

Här ser man att Per rör vid mamman i ett försök att få hennes uppmärksamhet, men han ger genast upp och tittar utåt i rummet istället. Strax därpå ändrar han åter blickriktning, uppåt-utåt, något som ger intryck av att han delvis riktar sig mot mamman. Han försöker återigen få hennes uppmärksamhet genom att börja teckna fast han inte har ögonkontakt med henne. Han ser att han inte får uppmärksamheten och övergår till att på nytt försöka upprätta kontakt genom **beröring**. Denna gång tar han knytnäven till hjälp och bankar på mammans bröst, men hon bryter inte sin uppmärksamhet. Per förstår troligen att det inte är någon idé att fortsätta försöka, så han lutar sig tillbaka och ger upp, och tittar troligen även han på mannen istället.

Oskar och Per sitter på golvet bredvid matbordet. Oskar leker med en klocka som han får hjälp med av pappan emellanåt. Pappan sitter på en stol vid bordet och samtalar med övriga vuxna som sitter där också.

Ex. 7b (H2)

Oskar	sitter på golv	böjer närmare pappa	
Ögon	klockan-----pappa-----klockan--pappa-ner-pappa---klocka		
Händer			
Signal	V x2---B-----		B----
Signal komment	flat hand	rör med flat hand Viftar pappas ben	rör med flat hand pappas ben
Övrig Komment	miss- lyckas	ger upp	lyckas
Pappa	sitter på stol		
Ögon	personer-----OS--		
Per	sitter på golv		
Ögon	klockan----OS----pappa (?) -utåt-----		
Händer	????		
Signal	V		
Signal komment	handen hålls stilla riktar sig mot OS		
Övrig Komment	andra handen gör något	sänker handen gör något	misslyckas och ger upp
tid	01:13:15:16		01:13:25:14

Här ser vi ett kort exempel på hur Oskar tillfälligt ger upp. Det kan naturligtvis diskuteras om han verkligen ger upp eftersom han snart försöker få uppmärksamheten igen. Det är dock så att Oskar leker med klockan och vill få hjälp av pappa med den. Han försöker med **viftning** och **beröring**, men båda misslyckas och han ger upp för tillfället. Han tittar ner på klockan lite, kontrollerar om pappa fortfarande är upptagen och så tittar han ner igen, men bestämmer sig för att på nytt försöka varvid han lyckas. Ett tydligare exempel är istället Per, som sitter

mittemot Oskar på golvet och försöker få hans uppmärksamhet. Han ser dock att Oskar är upptagen av sin lek och sina försök med pappan och kort därefter ger Per upp. Han anser nog att det skulle bli svårt att bryta Oskars koncentration på klockan och samspelet med pappan.

Pappan och Oskar sitter och pratar i soffan. Per har en längre tid försökt komma emellan i samtalet (se exempel 17 ovan), och har en gång lyckats efter många försök. Det var dock kortvarigt eftersom pappan strax återgick till sitt samtal med Oskar. Per är inte nöjd med den korta uppmärksamheten utan försöker igen:

Ex. 21 (H1)

Oskar	
Ögon	pappa-----
Händer	SEN FORT tecknar-----FORT tecknar-----
Signal	
Signal komment	
Övrig Komment	
Pappa	
Ögon	--PE-----OS-----
Händer	VÄNTA SEN VI LEKA SEN tecknar
Signal	B B
Signal komment	finger- flat toppar hand på OS på OS ben arm (avbryter (avbr. OS) igen)
Övrig Komment	ger respons på PE försök Återupptar avbrutna samtalet
Per	går därifrån
Ögon	pappa----- (syns ej)
Händer	tecknar--
Signal	T-----
Signal komment	
Övrig Komment	ger upp
tid	01:15:36:19 01:15:45:19

Vi ser här att pappan visar Per att han lagt märke till att han vill komma emellan genom att ge respons: han avbryter sig och vänder sig till Per och ber honom vänta och lägger sedan till att de ska leka sen. På detta sätt visar han att han förstår, men att han inte är beredd att direkt avsluta det han håller på med. Per har nu fått ordentlig respons och inser att det inte är någon idé att fortsätta försöka komma emellan, så han går därifrån. Att på detta sätt visa barnet att man lagt märke till dem, men att det inte passar just nu att avbryta kan räcka för barnet, då det är just respons det vill ha och då slutar de att försöka komma emellan. Per ger upp och går därifrån.

Diskussion

Min undersökning har visat att barns sätt att påkalla uppmärksamhet både har likheter och olikheter med vuxnas sätt att påkalla uppmärksamhet. Detta är helt naturligt eftersom barn skolas till en språklig miljö i sin interaktion med andra. De lär sig hela tiden nya uttryck och mönster, som de blir allt mer skickliga på att använda med stigande ålder. Med tanke på att barn är i ständig utveckling skulle det vara fel att påstå att min undersökning visar hur ”barn” i allmänhet gör då de skapar uppmärksamhet från en tänkt mottagare. Istället kan man av min undersökning få en uppfattning om hur barn i åldern runt 2-4 år betar sig då de vill samspela med andra, både då det handlar om vanliga, problemfria situationer och då det handlar om situationer då barnen får kämpa för uppmärksamheten. I denna uppsats har jag inte haft i avsikt att undersöka om åldern har någon betydelse, men mina resultat har ändå indikerat att barns signaler blir fler och att valet av signaler förändras ju äldre barnen blir. När det gäller hörande barn är det till en början främst icke-verbala strategier som pekningar och visning av saker som används för att rikta uppmärksamheten mot något skriver Jörgensen (1995:122), och användningen av verbala strategier för att rikta uppmärksamheten mot något som inte finns i den direkta omgivningen uppger han att kommer ganska sent i utvecklingen. Jag kan se liknande tendenser i min undersökning: i mitt jämförelsematerial kan man se att det minsta barnet, som bara är 1;3 år gammalt knappt alls använder sig av några av de uppmärksamhetsskapande signaler jag presenterat, utan att hon istället mycket ofta söker kroppskontakt med föräldrarna, för att känna att de finns och bryr sig om henne. De signaler hon dock använder är främst **handling** och **pekning**, något som man kan förstå att hänger samman med att hon utforskar världen och håller på att lära sig vad saker kallas och vad de används till. Hon verkar också suga i sig språket genom att sitta i föräldrarnas knä och tyst följa de samtal som utspelar sig. När man sedan tittar på uppsatsens material kan man se att det äldsta barnet, Oskar, som är 4 år gammal har mängder av varierande signaler då han påkallar uppmärksamheten. Han använder sig av alla tre kategorierna signaler och de typer som hör dit. Hans avsikter är dessutom mycket mer språkliga än de mindre barnens, för han vill mycket mer ofta skapa dialoger och samtala om saker, och han har dessutom frigjort sig från här-och-nu-anknytningen och samtalar om t.ex. framtiden med sin pappa.

Barn är intensiva på många sätt då de är små. Det kan röra sig om både språk och lek. När man tagit del av det Wickman (1994) skriver om hur de vuxna gör då de påkallar uppmärksamhet, slås man av att barn på många sätt skiljer sig från det hon skriver. De vuxna tycks ha en stark respekt för varandra då de försöker väcka uppmärksamhet. Mina egna erfarenheter stämmer väl överens med detta. Som vuxen tränger man sig inte gärna på någon annan person och man har ett stort mått av tålmod då man emellanåt får vänta på att den man vill samtala med ska bli klar med det han/hon är upptagen med. Om en vuxen blir intensiv i sina försök att få en annan vuxens uppmärksamhet rör det sig ofta om något som är mycket viktigt. Jag har heller aldrig stött på att vuxna använder **ruckning** på varandra, i synnerhet inte på haka eller kläder. Det finns säkert situationer där sådant förekommer, som t.ex. om två personer är osams, men detta får anses höra till undantagen. Även Baker (1977) säger att det finns ett extremt sätt att försöka ta över turen, och det är genom att man håller fast tecknarens hand eller arm för att hindra honom/henne från att teckna. Detta sägs dock vara mycket sällsynt (s.230).

Med tanke på det som nämnts ovan är det värt att fundera kring mina reaktioner då jag tittade på det inspelade materialet. Jag tittade på det som hände på videon utan att reagera nämnvärt.

Vad barnen än tog sig för accepterade jag det utan att rynka på ögonbrynen. Är det så vi vuxna gör? Accepterar vi att barnen bryter mot vuxennormen för att de ännu inte lärt sig hur man får bete sig i samtal? Barnen i materialet försökte ibland påkalla uppmärksamhet på neutralt och mer försiktigt sätt, genom att använda sig av upprepningar, pekningar, viftningar och normala, ganska mjuka, beröringar. Dock var det dessutom vanligt att barnen kastade sig över de vuxna, de klappade dem hårt på olika kroppsdelar, bankade på dem med knytnävarna, vred på deras huvuden, drog i deras kläder och satte saker mitt framför ögonen på dem. Inte en enda gång fann jag exempel på hur den vuxne i dessa intensiva situationer sa åt barnen att sluta eller lugna ner sig. Jag tror dock ändå att det förekommer att de vuxna säger ifrån, eftersom de också uppfostrar barnen, men i mitt material fann jag inget sådant. Vuxna har med andra ord ett otroligt tålmod gentemot barnen och deras intensiva försök, men de visar också barnen att de inte kan få all uppmärksamhet problemfritt. Då de vuxna är inbegripna i egna samtal ignorerar de barnens alla försök en stund. Då lär sig barnen att de måste vänta. Jag såg t.ex. pappan i heldagsinspelningen en gång be Per vänta (se exempel 21), efter att Per en längre stund kämpat för att få hans uppmärksamhet och inte gav sig. Det är därför tänkbart att om barnen blir alltför intensiva så kan den vuxne avbryta sig, ge barnen ögonkontakt och säga några ord eller be dem vänta. Ibland nöjer sig barnen då med att de fått den vuxnes korta respons och ibland inte. Jörgensen (1995) skriver, som tidigare nämnts, att barn i allmänhet lyckas väcka mottagarens uppmärksamhet och få någon form av respons. Att responsen är viktig kan man se genom att barn börjar ta om initiativ om de misslyckas vid första försöket. Barn lär sig tidigt detta, menar Jörgensen, och redan när de är i tvåårsåldern kan de göra återinitiativ om responsen uteblir. När barnen kommit upp i treårsåldern kan de dessutom omformulera sina första initiativ om de inte fått förväntad respons och sådana omformuleringar ökar i takt med att barnet blir äldre och den språkliga utvecklingen kommit längre (s. 122 f.) I min uppsats kan man se att Per, som är två år, klarar att göra många återinitiativ på detta sätt. Man kan dock också lägga märke till att de flesta barnen i de exempel som visats i denna uppsats oavsett ålder ändrar och varierar sina signaler, dvs. de omformulerar dem, med Jörgensens ord. Med undantag av Per är dock alla dessa barn i närheten av treårsstreck, så det är svårt att se om det Jörgensen skriver stämmer in även på döva barn. I jämförelsematerialet kan man dock se att den yngsta flickan (1:3 år) inte kämpar för uppmärksamheten om den inte fås direkt eller omformulerar sig på något sätt.

Intressant är också att barn beter sig annorlunda mot vuxna än de gör mot andra barn. När det gäller att ett barn vill skapa uppmärksamhet från ett annat barn är de inte alls lika intensiva och hårdhänta som mot de vuxna, även om barnen sinsemellan också kan bli irriterade på varandra och använda sig av kraftigare signaler.

I mitt material har det tyvärr förekommit lite för lite situationer där barnen påkallar uppmärksamhet från andra barn. Av dagisinspelningen att döma kan man dock se att barnen visserligen har språkligt samspel emellanåt, men att deras gemensamma eller parallella lek är mycket viktigare än deras kommunikation. Barnen leker tillsammans och är nöjda med detta, och vill bara emellanåt samtala med varandra på annat sätt. I heldagsinspelningen är exemplen på kommunikation mellan syskonen ännu mer sällsynta. Jag har svårt att tro att barnen verkligen kommunicerar så lite sinsemellan som de gör i mitt material, speciellt då jag själv observerat annat utanför materialet. Mina två barn är visserligen hörande, till skillnad från barnen i uppsatsmaterialet, men de pratar ständigt med varandra, både i lek och t.ex. vid matbordet. Då borde det även vara så att två döva barn med teckenspråk också samtalar mer sinsemellan. Det var därför synd att uppsatsmaterialet inte visade på mer kommunikation barnen emellan än vad det gjorde, speciellt i heldagsinspelningen. Jag kan dock tänka mig vad som kan ha bidragit till att det blivit så: i båda inspelningarna har nya människor dykt upp. De

har haft med sig filmkamera och de visade intresse av att vilja umgås med barnen. Barnen tycks väldigt ivriga att vara tillsammans med t.ex. de projektanställda i heldagsinspelningen. De samtalar med dem, leker med dem och söker ständigt deras uppmärksamhet. Jag uppfattar detta som något helt naturligt, att barnen hellre intresserar sig för de nya personerna och den nya situationen istället för det gamla vanliga: varför prata och leka med storebror/lillebror när man kan göra det alla andra dagar då de här nya vuxna inte är hos dem? Det är självfallet svårt att undvika att det blir på detta sätt då man på något sätt måste filma barnen och följa deras rörelser och förflyttningar. Det enda sätt jag kan komma på för att undvika detta skulle vara att man använde ”dolda kameror” – som i sig tillför många praktiska och etiska problem istället och inte gör insamlandet av material lättare. Något av det svåraste vid inspelningar av material är väl också att lyckas få filma vid rätt tidpunkt, då barnen spontant leker och samtalar med varandra.

Något Wickman (1994) nämner som jag inte sett en enda gång hos barnen i mitt material är att man kan använda sig av en turförmedlare, d.v.s. att man ber en annan person om hjälp för att påkalla uppmärksamheten hos den tänkta mottagaren. Barnen i materialet tycks ännu inte ha lärt sig detta, eftersom de istället förflyttar sig själva för att t.ex. kunna röra vid mottagaren. Troligen kommer bruket av turförmedlare senare i språkutvecklingen, kanske någon gång i skolåldern, då barnen sitter vid sina bänkar i skolan och förväntas sitta kvar på sina platser. Om de då vill få kontakt med ett annat barn men inte får det genom att vifta eller banka på bänken kan jag mycket väl tänka mig att klasskamraterna börjar ta på sig uppgiften att hjälpa till och att bruket av turförmedlare då tar fart. Detta är dock bara tankar hos mig, eftersom det äldsta barnet i mitt material som sagt bara är 4 år gammalt.

Den forskning som finns som handlar om barn och deras mödrar, som presenterats under rubriken ”Tidigare forskning” visar att mödrar använder sig av tre olika uppmärksamhetsskapande strategier. Många av de saker som mödrarna gör, har jag sett att även barnen gör; de kan t.ex. börja teckna direkt i sitt normala teckenfält, utan att göra anpassningar. De använder sig också precis som mödrarna av signaler av både visuell och taktil karaktär, som att vifta, röra vid mottagaren, flytta på mottagarens kropp och genom att banka. Det som verkar skilja sig åt är att barnen, som jag nämnt ovan, är mycket mer hårdhänta och intensiva i sina försök att skapa uppmärksamhet än vad mödrarna är mot sina barn. En annan skillnad är att mödrarna använder sig av utlokaliserade tecken, t.ex. i barns synfält eller på deras kroppar. Sådana strategier använder sig barnen inte alls av i mitt material. Troligen beror det på att mödrarnas avsikt är att ge barnet ett språkligt uttryck för det han/hon tittar på, utan att vilja rubba hans/hennes uppmärksamhet. Det handlar då inte om någon uppmärksamhetsskapande signal i sig, utan det är snarare ett sätt för mödrarna att ge barnen en mer neutral och automatisk input, samtidigt som barnen kan fortsätta fokusera på det som håller deras intresse vaket för stunden. Värt att notera är att de vuxna, då de riktar sig mot barn, använder sig av signaler och strategier som de inte skulle använda till andra vuxna, som t.ex. att de flyttar på barnens kroppar eller utför tecken på dem.

van den Bogaerde (2000) skriver, som tidigare nämnts, att hon och hennes medarbetare dragit slutsatsen att ett barn inte har för avsikt att få mottagaren att titta upp då det börjar teckna utan att mottagaren tittar, eftersom det inte behärskar turtagningsreglerna och inte förstår vikten av den visuella uppmärksamheten. Jag kan inte hålla med om detta eftersom jag i min undersökning sett att barnen verkligen vill få respons från den vuxne då han/hon börjar teckna. Detta intryck hos mig förstärks bl.a. av att barnen tar till andra signaler om de misslyckats att få uppmärksamhet genom **tecknande** eller **upprepning**. De fortsätter t.ex. genom att gå fram till den vuxne för att kunna beröra honom/henne istället då. Dock kan

barnen ibland vara helt inne i sina egna tankar och sin egen lek att de faktiskt ”tecknar för sig själva”, men det är inte alltid så. Van den Bogaerde och hennes medarbetare skriver också att då barnet inte tittar på den vuxne (mamman) men ändå tecknar, så är de omedvetna om ifall den vuxne tittar eller inte. Inte heller detta anser jag stämna, eftersom situationen helt kan avgöra. Om barnet sitter på golvet och leker tillsammans med en vuxen tycks barnen i mitt material vara medvetna om att den vuxne med stor sannolikhet tittar på honom/henne, speciellt om han/hon börjar teckna. Om barnet i en annan situation sitter i den vuxnes knä med ryggen mot denne och läser i en bok tycks barnet också vara mycket väl medvetet om att den vuxne ser på honom/henne då han/hon tecknar. Van den Bogaerde har följt sina informanter från ett till tre år. Jag kan tänka mig att det hon skriver stämmer bättre in i början, då barnen är i ettårsåldern, men av min egen undersökning att döma stämmer det inte in på de äldre barnen i två- och treårsåldern.

Som jag visat i denna uppsats har jag kommit fram till att barnen använder sig av tre olika kategorier uppmärksamhetskapande signaler; språkliga signaler, handlingar och uppmärksamhetsväckare. Det var till en början ett stort problem för mig att urskilja dessa tre typer av signaler, då jag bara såg att barnen gjorde så eller så för att försöka fånga uppmärksamheten. Varje gång jag gick igenom mina uppställningar kände jag dock att något inte stämde. Jag kände att t.ex. **tecknande** och **upprepning** hemska mycket skilde sig från t.ex. **viftning** och **beröring**. Slutligen föll alla bitar på plats då jag insåg att de förra signalerna var språkliga och att de var själva början av det samtal barnen ville att skulle utspela sig, medan de två senare signalerna helt enkelt var något som hände innan något överhuvudtaget hände av kommunikativ karaktär. Om man jämför med talade språk tycks det alltså som att man där nästan uteslutande använder sig av språkliga signaler för att skapa uppmärksamhet. Många gånger kan man i tal helt enkelt börja prata och hoppas att mottagaren ger respons som visar att han/hon lyssnar. Detta är ungefär som med min signal **tecknande**, med den skillnaden att ögonkontakt måste etableras i teckenspråket nästan genast för att sändaren ska kunna fortsätta, medan sändaren i talade språk i princip skulle kunna hålla en hel monolog i tron att mottagaren lyssnar. Sedan finns ju fraser i talspråket som nämnts tidigare som ”Får jag fråga en sak?” och ”Anna!”. Dessa fraser tillför dock egentligen inte samtalet något och kan på sätt och vis likställas med uppmärksamhetsväckarna i mitt material, likaså harklingar och handuppräckning. Många gånger kan det dock i tal vara så att man bara tilltalar kort och sedan direkt börjar prata, utan att vänta på reaktion från den tilltalade, så helt kan man inte likställa dessa fraser med uppmärksamhetsväckarna. De signalerna för övrigt också språkliga (utom harklingar och handuppräckning), något som uppmärksamhetsväckarna ju inte är. Man kan därför tänka sig att de språkliga signalerna är fler och att de har fler undergrupper i talade språk. **Handlingar** å sin sida tas inte upp i någon forskning kring talade språk som jag har funnit som ett sätt att påkalla uppmärksamhet, men jag tror att dessa är vanliga även i det talade språket – för lika väl som döva barn kan sträcka fram en bok eller en sak för att påbörja ett samspel kring denna kan hörande barn göra det.

Sammanfattning

I denna uppsats har jag visat att barn använder sig av tre olika kategorier uppmärksamhetsskapande signaler för att få en språklig interaktion till stånd. Dessa tre typer av signaler är:

1. Språkliga signaler
2. Handlingar
3. Uppmärksamhetsväckare

De språkliga signalerna innebär att man försöker skapa uppmärksamhet genom att använda sig av direkt tecknande, av upprepningar eller av pekningar. De språkliga signalerna är inte en så stor grupp i materialet men de kännetecknas av att de är en del av det språkliga uttrycket, d.v.s. barnen försöker få uppmärksamhet genom att teckna det de vill börja samtala om direkt. Handlingar i sin tur är icke-språkliga, men inkluderar ett slags underliggande yttrande i sig. Barnen kan genom att t.ex. sträcka fram en sak "fråga" vad den är för något. Handling som en uppmärksamhetsskapande signal är inte vanlig i materialet och det är därför en liten grupp. Uppmärksamhetsväckarna i sin tur kännetecknas av att de visuellt eller taktilt signalerar att någon vill säga något. De är inte en del av det språkliga uttrycket och de tillför inte samtalet något nytt. Uppmärksamhetsväckarna är en mycket stor grupp och alltså en mycket vanlig signal i materialet.

Barn använder sig av olika strategier då de försöker skapa uppmärksamhet beroende på vem som är mottagare. De använder sig t.ex. av fler olika typer av signaler då de vänder sig till vuxna, och de är dessutom mer hårdhänta och intensiva då än då de vänder sig till andra barn.

Då barn vill skapa uppmärksamhet från en mottagare kan det ibland gå ganska lätt; barnen använder sig av en, eller kanske två signaler och lyckas sedan få den tänkta mottagarens uppmärksamhet. Ibland är det dock inte så lätt, t.ex. om den som barnen vill få kontakt med redan är inbegripen i samtal med någon annan. Barnen kan då ta till olika strategier för att få den uppmärksamhet de vill ha. De tar t.ex. hjälp av olika signaler och växlar mellan dessa tills de får någon form av respons. Ofta ges responsen först efter att den kraftiga signalen **ruckning** har använts, eftersom denna signal fysiskt försöker hindra mottagaren från att fortsätta med det han/hon är upptagen med. Analysen har visat att barnen kan bli alltmer intensiva i sina försök att skapa uppmärksamhet och att de inte ger sig så lätt. Det finns dock situationer då barnen verkligen ger upp. Då är det vanligen så att barnet inte är så väldigt inriktat på att få uppmärksamhet och kanske inser att det inte är så stor chans att mottagaren ska avbryta sig. Barnet kan också ge upp först efter att det fått någon form av respons från den vuxne, i form av en replik om att vänta.

Referenser

- Ahlgren, Inger (1980), *Döva barns teckenspråk*. Forskning om teckenspråk VII. Stockholms universitet, Institutionen för lingvistik
- Anward, Jan, (1983), *Språkbruk och språkutveckling i skolan*, Liber
- Baer, A, (1991), *Tactility in the deaf community*, Paper presented at the Gallaudet University Department of Sign Communication Lecture Series, February, Washington D.C.
- Baker, Charlotte, (1977), "Regulators and Turn-taking in American Sign Language Discourse", I: Friedman, Lynn A, *On the Other Hand, New Perspectives on American Sign Language*, Department of Linguistics, University of California, s 215-241
- Bergman, B. (1982): Teckenspråkstranskription. Forskning om teckenspråk X. Stockholms universitet, Institutionen för lingvistik.
- van den Bogaerde, Beppie, (1992) "Attentional strategies used by deaf mothers", I: Ahlgren, Inger, Bergman, Brita och Brennan, Mary (eds) (1994): *Perspectives on sign language usage, Papers from The Fifth International Symposium on Sign language Research*, volume 2, The Deaf Studies Research Unit, University of Durham, England, s 305-318
- van den Bogaerde, Beppie (2000), *Input and interaction in deaf families*, Faculteit der Geesteswetenschappen, Universiteit van Amsterdam
- Duncan, S (1973), "Toward a grammar for dyadic conversation", *Semiotica*, 9, s. 29-46
- Holzrichter, Amanda S och Meier, Richard P, (1999), "Child-Directed Signing in American Sign language", I: Chamberlain, C, Morford, J och Mayberry, R (eds), *Language Acquisition by Eye*, s 25-40
- Jørgensen, Nils (1995), *Barnspråk och ungdomsspråk*, Studentlitteratur
- Koester, L. S., Karkowski, A. M. och Traci, M. A. (1998), "How do deaf and hearing mothers regain eye contact when their infants look away?", *American Annals of the Deaf*, 143 (1), s. 5-13
- Lederberg, Amy R. och Everhart, Victoria S, (2000), "Conversations Between Deaf Children and Their Hearing Mothers: Pragmatic and Dialogic Characteristics", I: *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 2000, volume 5, Number 4, s 303-322
- Linell, Per och Gustavsson, Lennart (1987), *Initiativ och respons. Om dialogens dynamik, dominans och koherens*, Tema kommunikation, Universitetet i Linköping
- Maestas y Moores, L, (1980), "Early linguistic environment: interactions of deaf parents with their infants". *Sign Language Studies* 26, s 1-13
- Mather, S.M, (1996), "Initiation in Visually Constructed Dialogue: Reading books with Three-to-Eight-Year-Old Students Who Are Deaf and Hard of Hearing", I: Lucas, C (ed),

Multicultural Aspects of Sociolinguistics in Deaf Communities, Gallaudet University Press, Washington D.C., s 109-131

Mesch, Johanna, (1998), *Teckenspråk I taktil form. Turtagning och frågor i dövblindas samtal på teckenspråk*, Doktorsavhandling, Institutionen för lingvistik, Stockholms universitet, s. 31-34

Nilsson, Björn, (1989), *I ord och handling*, Studentlitteratur

Preisler, Gunilla (1983), *Deaf children in communication. A study of communicative strategies used by deaf children in social interactions*, Psykologiska institutionen, Stockholms universitet

Preisler, Gunilla och Malmström, Sven-Erik (1991), *Den tidiga kommunikationen hos döva barn*, Stockholms universitet, Psykologiska institutionen

Sanford Koester, Lynne, Brooks, Lisa och Traci, Meg Ann, (2000), "Tactile Contact by Deaf and Hearing Mothers During Face-to-Face Interactions With Their Infants", I: *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 2000, volume 5, Number 2, s 127-139.

Strömqvist, Sven, (1984), *Barns språk*, Gleerups

Swisher, M.V, (1986), "Conversational Interaction between Deaf children and their Hearing Mothers: The Role of visual attention", I: Siple, Patricia och Fischer, Susan D. (eds), *Theoretical Issues in Sign Language Research, Volume 2: Psychology*, The university of Chicago Press

Waxman, R. P. och Spencer P.E (1997), "What mothers do to support infant visual attention: Sensitivities to age and hearing status", I: *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* 2 (2), s 104-114.

Wickman, Pia, (1994) *Supplement till videorapport: Språklig interaktion i svenska teckenspråket (i grupp)*, 10-p uppsats, Institutionen för lingvistik, Stockholms universitet

Wiener, M och Devoe, S, (1974), "Regulators, channels and communication disruption", *Research proposal*, Clark university